

188/125

A 201.

Հ. Ս. Խ. Հ. ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱԿՈՐ ՎԱՐՋՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ II ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԴՊՐՈՑԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

≠188≠

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆ ՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՍ Ա.

ԿԱԶՄԵՑ՝ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՄԱՍ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ՝ ՅՈԹՆԱՄՅԱ II ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՈՒ ՑԵԽՆԻԿՈՒՄՆԵՐԻ
ՑԵՎ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ՝ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԴԱՍԱՏՈՒՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կազմեց՝ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ.— ՅԵՐԵՎԱՆ. 1927

ԿԱԶՄՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

Այս գրքի Ա. և Բ. մասն ել I աստիճանի դպրոցներում վատարվող լեզվական գործնական աշխատանքների ամփոփումն էն՝ վորոշ սիստեմի վերածված, և II աստիճանի դպրոցների ստորին խմբերի դասատուների համար ծառայելու յեն իբրև ուղեցույց: Յերկու գիրքն ել գործնական նպատակ են հետամտում— աշակերտներին դիտել տալ այս կամ այն լեզվական յերևույթը և այդ դիտողություններից հանած յեզրակացություններով յուրացնել տալ՝ հայոց լեզվի ուղղագրությունը, կետադրությունն ու, վորոշ չափով, վոճը: Հետևապես, միանգամայն խուսափելով դոգմատիզմից ու քերականությանն առաքկայական բնույթ տալուց, լեզվական վոչ մի կանոն կամ վորոշում ուսուցիչը պատրաստի չպետք է տա աշակերտներին. այդ կանոններն ու վորոշումներն աշակերտների դիտողությամբ ու բանաձևումով պիտի յերևան գան: Ինքնուրույն դիտողությունն ու բանաձևումը դարգացնում են աշակերտի ակտիվությունը, հետաքրքրություն են առաջ բերում նրա մեջ, բարձրացնում նրա յեռանդը և արդյունքն ամրապնդում աշակերտի հիշողության մեջ:

Այս կամ այն դասի նյութ դարձած հողվածում վորևն նպատակ իրեն վորոշակի առաջադրելով, դասատուն առաջադրած նպատակին համապատասխան հատված պիտի ընտրի այդ հողվածից (կարելի յե նաև այս գրքի I մասի առաջադրություններից) և, աշակերտների ուղադրությունն իր առաջադրության վրա հրավիրելու համար, կենդանի զրույց ստեղծի նրանց հետ՝ հարց ու պատասխանի միջոցով, ընդ վորում, ուսուցչի հարցերը պիտի լինեն մտածված, հասկանալի ու վորոշ և համապատասխանեն այս կամ այն խմբի աշակերտների մտավոր զարգացման մակարդակին: Այսպես կոչված՝ հուշող հարցերից, հնարավոր չափով, պետք է խուսափել:

11-29492 գր

Վորոշ նպատակով առաջարկած հարցերից հետո պետք է անցնել նրանցից բոլորը. յեզրակացութեան, վոր աշակերտներն իրենք պիտի հանեն: Ուսուցիչը շատ եւ խստապահանջ չպիտի լինի կանոնների ու վորոշումների բանաձևումների բառացի ճշտութեան նկատմամբ, քանի վոր, առհասարակ, նման աշխատանքները դժվարին են, սակայն, ուսուցիչը պետք է հետևի, վոր բանաձևումների մեջ մտքի սխալներ չլինեն: Վորովհետև բանաձևումը հետևանք է վոչ միայն յուրացման, այլև ստեղծագործութեան, սինթեզի, իսկ աշակերտութեան վոչ բոլորի մեջ են գարգացած լինում այդ ունակութիւնները, ուստի դասատուն պետք է աշխատի առաջ քաշել այդ ունակութիւնների տեսակետից պակաս զարգացածներին:

Հատկապէս զիտելով ու յեզրակացութիւն հանելով՝ ամեն ինչ չպիտի վերջանա. ամենակարևորը—գործնականը դեռ մնում է: Բավական չէ, վոր աշակերտը կանոններ կամ վորոշումներ յեզրակացնի, բանաձևի և իմանա. նա պետք է կարողանա այդ կանոնները գործնականորեն կիրարկել: Ահա այդ նպատակով, դասատուն աշակերտներին գործնական աշխատանքներ պիտի առաջադրի, վորոնց կատարումից արդեն կերևա, թե աշակերտութիւնը կամ անհատ աշակերտն ինչ չափով են յուրացրել լեզվական այս կամ այն կանոնը:

Այս գրքերում այդպիսի գործնական աշխատանքների համար բավական թիւով վարժութիւններ են առաջադրված. դասատուն կարող է նման հատկանքներ վորոնել և լեզվի դասագրքում:

Հատկապէս ուղղագրութեան ուսուցման նպատակով տրվող գործնական աշխատանքների նպատակահարմարութեան համար հանձնարարվում է կարգալ Գ. Նդիլյանի նոր կազմած «Ուղղագրութեան ուսուցման մեթոդական»:

Ավելորդ եմ համարել, շատ սակավ բացառութեամբ, հարցեր դնել աշխատանքների համար, նախ՝ գրքի ծավալը չմեծացնելու նպատակով, յերկրորդ՝ ընդունելով, վոր ինքնին հասկանալի կլինի, թե ուսուցիչն ինչ հարցեր պիտի տա, քանի վոր նա նախորոք ծանոթ պիտի լինի յուրաքանչյուր վարժութեան հաջորդող կանոնին կամ վորոշման (սահմանման), վորոնք ինքնին նշում են լեզվի գիտելիք յերևույթը, վորից և, բնականորեն, ծագում են հարցերը:

Քերականական վորոշ խնդիրներ մանրամասնորեն են դրված, հատկապէս դասատուների համար: Առհասարակ, աշակերտ-

ներին միայն վորոշ նպատակով տրված հատկաժողովները պետք է գիտել տալ ու գործնական աշխատանքներ առաջադրել այս գրքերի Ա. մասից: Բ. մասն աշակերտների ձեռքը չպետք է տալ,—այդ մասը կազմված է սոսկ իբրև ուղեցույց դասատուների համար:

Հարկ եմ համարում հայտնել, վոր այս գրքերի տեսական մասի համար աղբյուր են ծառայել Մ. Արեղյանի կազմած քերականութեան դասագրքերը: Որինակներն ու վարժութիւններն ինքս եմ կազմել, կամ հայոց լեզվի՝ համապատասխան տարվա դասագրքից վերցրել:

ՀԱՐ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

I. ԲԱՌ, ՀՆՁՅՈՒՆ, ՎԱՆԿ, ՏԱՌ

§ 1. Աշակերտ, դպրոց, գիրք, սպիտակ, գնալ, դու, հիմա, ախ, — սրանք բառեր են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 1. Ամեն մի բառ ունի վորեվե նշանակություն կամ իմաստ, նայած ի՞նչպես ենք զործածում:

§ 2. Գ-ի-ր-ք, — սրանք գիրք բառի ամենապարզ բաղադրիչ մասերը կամ հնչյուններն են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 2. Հնչյունները պարզ ծայներ են յեվ բաղադրիչ մասերի չեն վերլուծվում:

§ 3. Ա-շա-կերտ, դա-սա-րան, կար-դալ, — այս բառերը գծիկներով վանկերի յեն բաժանված:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 3. Վանկ կոչվում է բառի այն մասը, վոր մի անընդհատ շնչով ենք արտասանում:

§ 4. Ա-սա, ա-րի, Ե-մին, Ե-գուց, ի-ջով, ի-մաս-տուն, ու-րախ, ու-տել: — Այս բառերի վանկերի բաժանումից յերևում է, վոր կան հնչյուններ, վորոնք մենակ վանկ են կազմում, և կան հնչյուններ, վորոնք մենակ վանկ կազմել չեն կարող:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 4. Այն հնչյունները, վորոնք մենակ կարող են վանկ կազմել, կոչվում են ձայնավոր հնչյուններ. դրանք են՝ ա, ե, ը, ի, օ, ու:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 5. Այն հնչյունները, վորոնք մենակ չեն կարող վանկ կազմել, կոչվում են բաղաձայն հնչյուններ: Բաղաձայն հնչյունները ձայնավորների հետ միանալով միայն կարող են վանկ կազմել:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1. Վորոշեցե՛ք հնչյունների թիվը հետեվյալ հատվածի բառերի մեջ (որինակ՝ դուք=3, զոհվեցիք=8 և այլն):

Գուք զոհվեցիք պայքարի մեջ որհասական,
անշահ սիրով ժողովրդի գործի համար.
Ինչ ունեցիք՝ դուք բոլորը տվեք նրան,—
նրա պատվին, նրա կյանքին, ազատության:
(Կարմիր Արև, «ԹԱՂԱՆ ՔԱՅԼԵՐԳ»)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2. Հետեվյալ հատվածի բառերի մեջ ձայնավոր հնչյունների տակը գծեցե՛ք:

Այսոր ցնծում ենք մենք,
այսոր ցնցում ենք մենք
աշխարհը հիմքից:
Հնկտեմբեր, մենք քո յերգն ենք,
Հնկտեմբեր, բոռնցքված հին կյանքի դեմ:
(Կարմիր Արև, «ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԱԿԱՆ»):

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 6. Հնչյունների պատկերները կոչվում են **սառեր**: Հնչյուններն արտասանվում են, իսկ տառերը գրվում: Տառերը գրությունում լինում են՝ **փոքրատառ** յեվ **մեծատառ**:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 3. ա) Կազմեցե՛ք ձեր խմբի աշակերտների՝ անունների, հայրանունների, ազգանունների ցուցակը:

բ) Գրեցե՛ք ձեր իմացած գյուղերի, քաղաքների, յերկրների, գետերի, լճերի, ծովերի, կղզիների, լեռների անունները:

գ) Գրեցե՛ք ձեզ հայտնի հիմնարկների, լրագրերի, հանդեսների, զրքերի անունները:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 7. Մարդկանց, քաղաքների, գյուղերի, յերկրների յեվ այլ աշխարհագրական անուններ, այլեվ զրքերի, լրագրերի, հիմնարկների յեվ այլն **հատուկ սնունդներ** մեծատառ եմ գրվում:

II. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

§ 5. ՎՈՐՈՇՈՒՄ 8. Յերկու ձայնավորի միացած արտասանությունը մի շնչով՝ կոչվում է **յեկբարբառ**: Յերկբարբառի ձայնավորներից մեկը պահում է իր ձայնավոր հատկությունը, իսկ մյուսը՝ բաղաձայնի պաշտոն է կատարում յեվ կոչվում է **կիսաձայն**: Հայոց լեզվի մեջ կիսաձայն է յ հնչյունը, վոր, միանալով ձայնավորների հետ սկզբից կամ վերջից, զանազան յերկբարբառներ է կազմում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 4. Հետեվյալ բառերի մեջ ընդգծեցե՛ք յերկբարբառները.

1. Պայծառ, գուշն, գյուղ, հույս, մըջուն, յերագ, յերկաթ, յերկաշն, արյուն, հյուսիս, հյութ, խոյ, բույս, շշնջուն, յոթ, վկայական, սենյակ, աղբյուր, աղյուսակ, հուշն, փայտյա, արդյոք, Նյու-Յորք:

2. Ո՛, կույր ե նա, ով չի տեսնում
յերկինք հասած կրակը թեթ.
յեկեք, յեկեք, ով սիրա ունի՝
վողջակիզվող ու հրակեզ:

Կյանքս կմարի՝ հին, չնչին մի կայծ
քո վոսկի հրում,
բայց վառվի պիտի սիրտս մոխրացած՝
քո բոլոր գալիք արշալույսներում...
(Կարմիր Արև, «Ո՛, ԿՈՒՅՐ Ե ՆԱ»)

§ 6. Նայել, վկայել, կայարան, քաղաքային, հոռմեյական, եյակ, եյի, եյութուն, շոյել, գոյութուն, ձիավոր, միակ, թիակ, Ասիա, Գաբրիել, որիորդ:

ԿԱՆՈՆ 1. ա) ա, ե, ո ձայնավորներին մի այլ ձայնավոր հաջորդելու դեպքում՝ յերկու ձայնավորների մեջ մտնում է յ կիսաձայնը իբրեվ ձայնակապ:

բ) ի ձայնավորին այլ ձայնավոր հաջորդելու դեպքում յ ձայնակապը չի մտնում:

§ 7. Սկիզբ, սկսել, սպասել, սպասավոր, ստանալ, ստորագրել, սթափվել, զգալ, զբոսնել:

ԿԱՆՈՆ 2. Սկ, սպ, սս, սք, զբ, զգ սկսվող բառերի սկզբում կարճ ը ե լսվում, բայց չի գրվում:

§ 8. Դասընկեր, նախընթաց, գուգընթաց, վերընտրել, ԿՅՈՒՐՐԺԵՆԵԼԻ, նորընտիր, հյուրընկալ, գրել, ջրել, զրկվել, բժիշկ, մկրատ, նկար, դմակ:

ԿԱՆՈՆ 3. Բարդ բառերի մեջ, յերբ յերկրորդ բառն սկսվում ե ը-ով, այդ ը-ն պետք ե գրել: Մնացած դեպքերում ը-ն կարող ե լսվել, բայց չգրվել:

§ 9. Արամը գնաց. Արամը կարդում ե. Արամը տեսավ. Արամն ասաց, Արամն ընկավ, Արամն իջավ, Արամն ուտում ե, Արամն սկսեց, Արամն զգաց:

ԿԱՆՈՆ 4. Բառավերջի ը ծայնավորը ց-ի յե փոխվում, յերբ հաջորդ բառը ծայնավորով կամ սկ, սպ, սք, սս, զգ, զբ-ով ե սկսվում:

§ 10. Գը-րեց, զըր-կանք, մը-նաց, քաղ-ցըր, բար-ձրը, Մը-կըր-տիչ, դըպ-րոց, գըգ-գը-գել, ըս-կիզբ, ըգ-բոս-նել:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 9. Գրելիս, տողի վերջում բառը չտեղավորվելու դեպքում, տողադարձ ենք անում:

ԿԱՆՈՆ 5. Տողադարձի ժամանակ բառը պետք ե կանոնավոր վանկերի բաժանել կամ ճեգել:

ԿԱՆՈՆ 6. Տողադարձի ժամանակ յերկու ծայնավորի միջեվ գտնվող մեկ բաղաձայնը հաջորդ վանկն ե անցնում (ա-սա, ա-րի, գա-զան):

ԿԱՆՈՆ 7. Յերկու բաղաձայնից մեկը նախորդ վանկում ե մնում, մյուսը հաջորդ վանկն ե անցնում (ապ-րի, ար-ձան, Գաս-պար):

ԿԱՆՈՆ 8. Յերեք բաղաձայնից յերկուսը նախորդ վանկում են մնում, իսկ յերրորդը հաջորդ վանկն ե անցնում (մարդ-կանց, զարթ-նել, փըրկ-վել, ջարդ-վել):

ԿԱՆՈՆ 9. Թե տողի վերջը մնացած յեվ թե հաջորդ տողն անցած վանկերի մեջ լսվող ը-ն գրվում ե (գը-րել, բը-ժըշ-կի, ըգ-գալ):

ԿԱՆՈՆ 10. Յեթե բարդ բառի յերկրորդ մասն ամբողջությամբ տակի տողն ե անցնում, ը տառը չի գրվում (դասա-գրքի, լրա-գրի, կարմրա-գրոշ):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5. Հետեվյալ բառերը գծիկներով բաժանեցե՛ք վանկերի յեվ դիմացը գրեցե՛ք՝ քանի՜ վանկ ե. որինակ՝ դա-սա-րան=3 վ.:

1) Տետրակ, քաղաք, կարմիր, բաժակ, դանակ, յերե-խա, ճանապարհորդ, յերիտասարդ, բժիշկ, գրիչ, դռնա-պան, մարդկություն, գործնական, յերգիչ, սանր, թանձր, զգալ, սպասել, ստանալ, բարություն, հիանալի, գոյու-թյուն, միակ, թևավոր, սևանալ, հյուժառատ, սենյակ:

2) Հին, հաստաբուն խաղողենիների մեջ թագնված վաճառատան դռների առաջ, խաղողաթուփերի, շերեփուկի ե չինական մանր վարդերի ցանցապատ ծածկոցի հովանու տակ, սեղանի մոտ, գինու շիշն առաջներին, նստած ելին ներկարար Վինչեցոն ե փականագործ Զիովանին:

(Կարմիր Արև, «Հեֆիսթ»)

III. ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ

(Պարզ, բարդ, ածանցավոր.—արմատ, նախածանց, վերջածանց)

§ 11. Հող, գործ—հող-ա-գործ. նավ, պետ—նավ-ա-պետ. քար, ժայռ—քար-ա-ժայռ. լուր, գիր—լր-ա-գիր. տիպ, գիր—տպ-ա-գիր. լույս, նկար—լուս-ա-նկար. բույս, կեր—բուս-ա-կեր. մատչան, դարան—մատեն-ա-դարան. ատչան, կալ—ատեն-ա-կալ. մատչան, գիր—մատեն-ա-գիր. վեպ, գիր. վիպ-ա-գիր. սեր, տենչ—սիր-ա-տենչ. կես, բաց—կիս-ա-բաց. բժիշկ, պետ—բժշկ-ա-պետ. ամիս, վերջ—ամս-ա-վերջ. լուծ, կից—լծ-ա-կից. լուր, գիր, վա-

ճառ—լր-ա-գր-ա-վաճառ. մատյան, դարան, պետ—մատեն-
ա-դարան-ա-պետ. աշխարհ, գիր, գետ—աշխարհ-ա-գր-ա-
գետ. հեռու, գիր, տուն—հեռ-ա-գր-ա-տուն. գինի, գործ—
—գինե-գործ. վոսկի, գոծ—վոսկե-գոծ. վորդի, սեր—վոր-
դե-սեր. տարի, մուտ—տարե-մուտ: Ջուր, աղաց—ջր-ա-
ղաց. աղի, անուն—աղ-անուն. յերկաթ, ուղի—յերկաթ-
ուղի:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 10. Բարդ կոչվում են այն բառերը, վո-
րոնք կազմված են յերկու կամ ավելի բառից:

10. Բարդ բառի գլխավոր իմաստը յերկրորդ մասի
մեջ ե գտնվում:

ԿԱՆՈՆ 11. Բարդ բառերը կապվում են ա հոդակա-
պով (դաս-ա-գիրք):

ԿԱՆՈՆ 12. Բարդ բառի յերկրորդ մասը ճանաչվորով
սկսվելու դեպքում՝ ա հոդակապը չի դրվում (դաս-ընկեր):

ԿԱՆՈՆ 13. Յեթե բարդ բառի առաջին մասը վերջա-
նում ե ի, այդ ի-ն, միանալով ա հոդակապին, տալիս ե Ե
(գինի, գործ—գինի-ա-գործ=գինե-գործ):

ԿԱՆՈՆ 14. Բառն ածելու ժամանակ վերջին փակ—
բաղաձայնով վերջացող վանկի՝

ա) Ե-ն կարող ե դառնալ ի (վեպ, գիր—վիպ-ա-գիր):

բ) ի և ու կարող են ը դառնալ (վոր չի գրվում),
կամ դուրս ընկնել (սղվել) (ջուր, աղաց—ջր-աղաց. գա-
րուն, մուտ—գարնան-ա-մուտ, գիր, դարան—գր-ա-դարան):

գ) Յա կարող ե դառնալ Ե (մատյան, դարան—մա-
տեն-ա-դարան. հրյա—հրեյական. քրիստոնյա—քրիստոնե-
յական):

դ) Ույ դառնում ե ու (բույս, բան—բուս-ա-բան):

Բաց վանկի ո դառնում ե ոյ (Կարո—Կարույի. գո—
գոյական):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 6. ա) Կազմեցե՛ք բարդ բառեր հե-
տևյալ բառերից ու գրի առեք.

Սար, լանջ.—անձրև, ջուր.—յերկիր, գործ.—դաշտ,
վայր.—թանաք, աման.—գրիչ, աման.—ծաղիկ, աման.—

բույս, առատ.—շոգի, մեքենա.—տարի, մուտ.—լույս, ար-
ձակ.—ջուր, աղաց.— հուր, վառ.—հուր, բուլիս.—ատյան,
կալ.—հոգի, առ.—կես, քաղց.—գերի, վաճառ.—լույս,
բաց.—վերջ, լույս.—իրիկուն, մուտ.—հեռու, գիր, տուն.—
որ, գիր, մատյան.—յերկաթ, ուղի, գիծ.—բարի, գործ.—
շոգի, կաթսա.—լուր, բեր.—սիրտ, կից.—բույր, շատ.—
ճշմարիտ, սեր.—ձի, վարժ.—անասուն, պահ.—ժողովուրդ,
սեր.—լեզու, գետ.—գույն, գեղ.—ամեն, ագնիվ.—բարի,
արար.—յերկիր, չափ.—հանուր, հաշիվ.—բուն, գետ.—
հանդես, տես.—լույս, նկարիչ, տուն.—ջուր, վեժ.—հաց,
թուխ.—ջուր, կիր:

բ) Յո՛ւյց տվեք ու վերլուծեցեք բարդ բառերը հետե-
վյալ վոտանավորի մեջ.

Յեվ արևը ծիրանավառ և յերեկոն ծծմբաշունչ,
յերեկոն ու արեգակը արնափրփուր, հրդեհավառ
կըտեսնեն, թե ինչպես ես դու կրում պատիժը անտրտունջ,
թե ինչպես լուռ կանչն անան քո աչքերն ու դեմքը պայծառ:
Սև ամբոխը կրճքում պահած լոկ չարություն ոճագալար
իւր ուլիկանը ըմբոստ մահիդ առաջ լսին կխոնարհե
ու հարգալից մոր պես՝ գթոտ, խանդաղազին ու սիրաբար
քո անշունչ գլխ արյունաներկ դադաղի մեջ մեղմ կորորե ..

(Կարմիր Արև, «ԳԼՈՒԽԸ»)

§ 12. Տուն, անտուն.—գործ, անգործ.—ուշ, ապուշ.—
գետ, սգետ.—մարդ, սմարդ.—հաս, հաս.—բախտ,
դժբախտ.—գույն, դժգույն.—տես, չտես.—հաս, չհաս:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 11. Ան, ապա, ս, դժ և չ մասնիկ-
ները, վորոնք առանձին վերցրած նշանակություն չունեն,
բառերի սկզբից դրվելով՝ նրանց մի նոր նշանակություն են
տալիս, կոչվում են բացասական նախածանցներ:

Սկզբից կամ վերջից մասնիկ ունեցող բառերը կոչ-
վում են անանցավոր բառեր:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 7. Կազմեցեք բառեր՝ վերոհիշյալ
նախածանցներով ու գրի առեք:

§ 13 ա. Նալ, նալակ.— լիճ, լճակ.— տուն, տնակ.—
հալ, հալիկ.— շուն, շնիկ.— տիկին, տիկնիկ.— հորթ, հոր-
թուկ.— ձագ, ձագուկ.— հայր, հայրիկ.— մայր, մայրիկ.—
քույր, քույրիկ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 12. Ակ, իկ, ուկ վերջածանցները ցույց
են տալիս առարկայի փոքրությունը կամ փաղաքշական
նշանակություն ունեն:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 8. Կազմեցե՛ք բառեր՝ ալ, իկ, ուկ
նվազական վերջածանցներով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 9. Կազմեցե՛ք բառեր՝ հետեվյալ
վերջածանցներով ու գրի առե՛ք:

Իչ, ող, վոր, անի, ոց, անոց, ուրդ, կի, ստան, վետ,
եք, երեն, ուհի, ք, ուն, եղեն, յա, ենի, յան, ատ, ային,
ական, անք, գին, գույն, երորդ, յուն, կան, յալ, եղ, նոց,
ույթ, ություն, որդ, ոտ, ուտ, ում, ցի, ունի, իք, ին, ան,
ուստ, ատ, ոտի:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 10. Համեմատեցե՛ք հետեվյալ բառերի
նշանակությունը յեվ ցույց տվե՛ք նրանց կազմությունը:

Անտերև, տերևատ.— անպոչ, պոչատ.— անկուռ, կրու-
նատ.— անգետ, տգետ.— անմարդ, ամարդ.— անտուն, տնա-
զուրկ.— անսեր, սիրազուրկ.— անգույն, դժգույն.— անբախտ,
դժբախտ.— անկամ, չկամ, դժկամ.— անուշ, ապուշ.— ան-
խելք, խելազուրկ.— գրիչ, գրող.— մատնիչ, մատնող.—
քաղաքալին, քաղաքական.— ցեղալին, ցեղական.— ծաղկոց,
ծաղկանոց.— վոսկեղեն, հողեղեն, կանաչեղեն.— խնձորե-
նի, վալրենի:

§ 13 բ. Տուն, ան-տուն.— գործ, ան-գործ.— գործ-արան,
գործ-ազուրկ.— զարմ-անալի, զարմ-ացք.— զգ-ույշ, զգ-ալ,
զգ-այուն:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 13. Բառի այն մասը, վոր բոլոր ձևերի
մեջ անփոփոխ մնում է, կոչվում է արմատական բառ
(էթե առանձին գործ է ածվում), կամ արմատ (էթե
առանձին գործ չի ածվում):

ՀԱՐՑԵՐ.

Ի՞նչ նշանակություն են տալիս բառերին հետևյալ
ածանցները:

1. ալ, իկ, ուկ
2. ուհի, (դուխտ և անուշ բառերն էլ).
3. ոց, անոց, արան, ստան
4. եղ, վետ
5. իչ, ող, ան
6. վոր, անի,
7. եղեն
8. ենի, ի
9. յան, ունի, ենց, ունց
10. ատ
11. ոտի
12. երորդ, բորդ
13. ում, ություն, ույթ
14. ուրդ իկ, տի
15. երեն
16. ինց
17. լի
18. ալի, ացի
- և 19. ան, ապ, տ, դժ նախածանցները:

Ցույց տվե՛ք բարդ յեվ ածանցավոր բառերը հետեվյալ
վոտանավորի մեջ ու վերլուծեցե՛ք:

Գեղախոս թռչնոց յերգի փոխարեն
կլսես այնտեղ
ճախարակների ռնգային վորոտ
և խենթ փոկերի համերգը անեղ.
այնտեղ խեղդվում են շոգու ամպերեն.
պաղ աղբյուրի տեղ՝ քրտինք ամեն որ,
վարդի փոխարեն
ծորում, քամվում է արյուն սրտերեն,
և շուրջդ բոլոր

շուրհ ու ժխոր
կտեսնես՝ ինչպես թանձրացած մխով
ծխնելույզները
յերկինք են ցցել ազահ յերախով
մրոտ պնչերը,
կարծես հրաշունչ վիշապի նման,
ուզում են շնչել
ու յրենց քաշել
անհուն բարձունքից փայլուն աստղերը,
վոր նրանց թաղեն մշուշ ծխի մեջ.
կտեսնես շարված սգավոր ու խեղճ
արհեստանոցի աղյուս պատերը՝
խոնավ ու թաց-թաց,
կարծես բանվորի քրտինքով թրջված ..
(Կարմիր արև, «ԳՈՐԾԱՐԱՆ»)

ԱՐՏԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Ամփոփում անցածի)

ա) ՅԵՐԿԻՍՐԲԱՌՆԵՐԻ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ (տես գլ. II):
Ընդգծեցե՛ք յերկբարձառները.

Հյուսիսից փչում էր քաղցրաբուլլ զեփուռը: Ձյունապատ սարերը փայլում էին արեգակի ճառագայթների ներքո: Ճանապարհորդը մոտեցել էր գյուղին: Յուրաքանչյուր հարյուր քալի վրա նա կանգ էր առնում, գյուրուլթյամբ վալը բերում իր բեռը: Բնությունը հիանալի յերարևմուտքն արյուն էր կտրել. զեփուռը շոյում էր արտ ու արտ: Դեպի հարավ ձգվող հարթութունը հասնում էր բարձր լեռան ստորոտներին:

բ) յ ՁԱՅՆԱԿԱՊԻ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ (ա, ե, ո-ից հետո և ի ձայնավորի բացառությամբ) (տես § 6, կանոն 1, 2):
Ընդգծեցե՛ք յ ձայնակապը.

1. Ճանապարհորդը յերկար նայեց հիանալի տեսարանին. զեփուռը շոյում էր նրա գեմքը: Քաղաքի կայարանը

հեռահեռ միախառնվում էր յերեկոյան մթնշաղի տակ քուն մտնող գորշ դաշտավայրի հետ:

2. Հինգ մայր ցամաքներն են՝ Յեփրոպան, Ասիան, Աֆրիկան, Ամերիկան և Ավստրալիան: Ասիան ու Ամերիկան բաժանված են Մեծ կամ Խաղաղ ովկիանոսով, իսկ Յեփրոպան և Ամերիկան՝ Ատլանտյան ովկիանոսով: Անգլիան, Ֆրանսիան, Գերմանիան, Իտալիան Յեփրոպայի պետություններից են:

3. Գաբրիելն ու Մանիան դպրոց էլին գնում. ճանապարհին պատահեցին Նատալիային: Յերեք ընկերները միասին զրուցելով, կատակներ անելով շարունակեցին իրենց ճանապարհը:

գ) ՎԱՆԿԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԿԱՄ ՀԵԳՄԱՆ ՈՒ ՏՈՂԱԴԱՐՁԻ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ (տես կանոն 5—10):

Արտագրեցե՛ք—բոլոր բառերը զծիկներով վանկերի ըաժանելով:

Մայիսի յոթին, վաղ առավոտյան, յերբ լույսը նոր էր բացվել, գյուղացին բահն ուսին գնաց արտը ջրելու: Յերբ նա արշալույսի շողերի տակ տեսավ ալեծածան արտը, նրա սիրտը լցվեց ուրախությամբ:

Բնությունն այլևս քնած չէր. թռչունների դալլալը, առվակների խոխոջը հիացմունք էլին պատճառում մարդու:

ԲԱՌԱԿԱՋՍՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 11. Ընդգծեցե՛ք նախածանցները յեվ վերջածանցները հետեվյալ բառերի մեջ (տես վորոշում 11, 12, վարժութուն 9):

Գործիչ, գործունյա, գործունեություն, անգործ, գործարան, գործավոր. — բախտավոր, դժբախտ, անբախտ. — գրիչ, գրող, գրավոր, անգիր. — զիտուն, ագետ, զիտնական, զիտակ, անագետ, զիտական. — զիտակ, զիտող, զի-

տարան, դիտանոց, դիտավոր, դիտում, դիտումնավոր.—
կայուն, կայան, կայարան, անկայուն, կայունութիւն:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 12. Միեմնույն արմատից կազմեցե՞ք
միքանի բառեր՝ ածանցներով:

Որ. գործ, գործիչ, գործունայ, անգործ.— փորձ...
վարձ, դիր, շարժ, լույս, տող, հայր, մայր, յերգ, գեղ,
հաս, բախտ, բուշտ, բուշտ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 13. Արտագրեցե՞ք յեվ նշանակեցե՞ք
պարզ, բարդ յեվ ածանցավոր բառերը՝ նշանակելով համա-
պատասխան բառերի վրա ալ (պարզ), բ (բարդ), ա (ա-
ծանցավոր):

Հեղափոխության հեղափոխութեան տարեգարձին հան-
դիսավոր տոնակատարութիւն ե լինում:— Մենք տոնակա-
տար հանձնաժողովի ընտրութեամբ ելինք զբաղված:—
Զուգընթաց խմբերն աշակցում ելին մեզ:— Մենք դասըն-
կերներով հանդիպակաց բլուրը բարձրացանք, դիտեցինք
շրջակա լեռնաշղթաները, բարձրավանդակները, դաշտա-
վայրը, ձորակները և մոտիկ քարաժայռերը:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 14. Կազմեցե՞ք բարդ բառեր հետե-
վյալ ձեւով:

ա) Թափել, թափթփել.— ծռել, ծոմոնել.— չափել, խա-
ղել, փոխել, ծակել, վազել, խշալ, գնդալ, քսել, կծել,
պոկել, կցել, փորել, կապել, տգալ, ճնգալ, թխել, փայլել:

բ) Մարդ-մորդ.— աման-չաման.— մանր-մունր.— հաց...
ջուր... կլոր... ծակ... պարապ... ալալ... սևիկ...

գ) Տակն ու վրա.— տուն ու տեղ.— ծառ ու... կեր ու...
վեր ու... ներս ու... լաց ու... առ ու... անց ու...
բաց ու... հավ ու... քար ու... մութ ու... որ ու...
մեծ ու... լավ ու... չարն ու... տաք ու... ծանր ու...

դ) Աճ ու դող.— ցիւր ու ցան.— լաց ու... գունդ ու...
խոսք ու... սուր ու... տըզ ու...

IV. ԲԱՌԵՐԻ ԻՄԱՍՏԸ

§ 14. Գնալ, յերթալ.— մեկ, մի.— սեահեր, սեւմազ.—
շրթունք, պոռչ.— այտ, թուշ.— հուր, կրակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 15. Այն բառերը, վորոնք գրութեամբ
տարբեր են, իսկ իմաստով ընդհանրին նույնն են, կոչվում
են նույնանիւ բառեր:

§ 15. Մեծ, հսկա, ահագին, վիթխարի.— հպարտ, գո-
ռոզ, սեգ.— գեղեցիկ, սիրուն, գեղանի.— ահռելի, սոսկա-
լի, սարսափելի, զարհուրելի.— համարձակ, խիզախ, հան-
դուգն, ըմբոստ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 16. Այն բառերը, վորոնք գրութեամբ
տարբեր են, իսկ իմաստով իրար մոտիկ են յեվ գործա-
ծութեամբ են տարբերվում, կոչվում են նույնանիւ բառեր:

Յո՛ւյց տվեք հոմանիշ բառերը.

Թովված, կախարդված, տարված այն յերգին,
վերացավ, թռավ իմ վշտոտ հոգին
դեպի յերջանիկ մի ուրիշ աշխարհ,
անհայտ ու հեռու, անծանոթ, ոտմը...

(Հովհ. Թումանյան, «Դեպի ԱնՀոնԸ»)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 15. Հետեւյալ բառերին հոմանիշներ
դրե՞ք ու գրի առե՛ք.

Որ. պարզ, հստակ, ջինջ, վճիտ.— լաշն, — կարծր, —
փափուկ, — այժմ, — աշխուշտ, — գետակ, — բուշր, — տաք —
սառ, — վախ, — ուղի, — անիվ, — թռչել, — կոկել, — աղմուկ, —
շշուկ, — նվագել, — քամի, — քաղցր, — յերիտասարդ, — մա-
նուկ, — ուժեղ, — լաց, — ալերել, — ճառագայթ, — հիվանդ, —
կռիվ, — լրագիր, — դպրոց, — խանութ, — ծախել, — անխիղճ, —
զարմանալ, — բարձր, — փոքր, — մեծ, — մառախուղ, — նիհար, —
դժգուշ, — անհուն, — շոգի, — նվեր, — նստել, — նուրբ, — հով, —
սեգ, — չքնաղ, — լուռ, — փափազ, — ժպիտ, — կտրիճ, — ափ-
սոս, — տխուր, — հառաչել, — հրաշալի, — չքանալ, — ընկղմել, —
լեռ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 16. Կարելի՞ յե ասել.

Մեծ մարդ, մեծ խելք,—վիթխարի մարդ, վիթխարի խելք,—տաք կռիվ, տաք խոսք,—ջինջ յերկինք, ջինջ խոսք,—լաջն դաշտ, լաջն հողված,—սիրուն դաշտ, սիրուն խելք,—մանր ավազ, մանր տուն,—խոշոր ժայռ, խոշոր աղմուկ:

§ 16. Ակ (սալի, աղբյուրի, մատանու),—փող (ղրամ, փչելու, հրացանի...),—մայր (ծնող, ծառ),—այր (մարդ, քարանձավ),—համար... տուն... կետ... գլուխ... վոտ... շունչ...

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 17. Այն բաները, վորոնք գրությամբ նման են, իսկ իմաստով բոլորովին տարբեր, կոչվում են նույնանուն բաներ:

§ 17. Մեծ, փոքր,—խոշոր, մանր,—լավ, վատ,—բարձր, ցածր,—առողջ, հիվանդ,—թանգ, աժան,—լուսավոր, խավար:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 18. Այն բաները, վորոնք իմաստով բոլորովին հակառակ են, կոչվում են հականիւ բաներ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 17. Գտեք հետեւյալ բաների հակա-նիշները յեւ գրի առեք հետեւյալ ձեւով՝ ուրախ—տխուր, հեռու—մոտ...

Ուրախ,—հեռու,—նեղ,—կուշտ,—յերջանիկ,—արագ,—մարդուր,—փակ,—նիհար,—ունեւոր,—հարուստ,—մեղմ,—վառել,—ծանր,—դատարկել,—պարզ,—խորունկ,—ուղիղ,—հարթ,—բարի,—թաց,—սիրուն,—զվարթ,—վճիտ,—դառը,—խոնավ,—բարեկամ,—կանխիկ,—ձրի,—կորուստ,—ուզուտ,—յելք,—վեր,—աջ,—առաջ,—հին,—լուրջ:

V. ԲԱՌԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԸՍՏ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ

Ա. ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ՇՈԼՈՎՈՒՄԸ

§ 18. Մարդ, կով, ձի, շուն, հավ, ձուկ, քար, հող, վոսկի, վարդ, միտք, ուսում, յերգ,—սրանք բոլորը առարկաների անուններ են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 19. Առարկաները լինում են՝ ա. ճնշա-վոր (մարդ, ձի), վորոնք իրենց ազատ կամքով շարժվում են, ք. անճունջ (քար, հող), վորոնք իրենց ազատ կամքով շարժվել չեն կարող:

Ապա՝ ա. նյութական (մարդ, քար), վորոնք մատչելի յեն մեր զգայարաններին, այսինքն՝ կարող ենք աչքով տեսնել, ականջով՝ նրա ձայնը լսել յեւ այլն, ք. վերացա-կան (միտք, ուսում), վոր հասկանում ենք մտքով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 18. Հետեւյալ բաներից արտագրե-ցե՛ք նախ՝ շնչավոր, ապա՝ անշունչ սոսարկա ցույց տվող բաները.

Ձու, հավ, միս, շուր, ալժ, վոչխար, խոտ, կաթ, թիթեռ, մրջյուն, սալ, ծուխ, բամի, հովիվ, կառք, վոտք, ծառ, կալծակ, մրջյուն, ժամացույց, պղինձ, թանաք, մա-տիտ, ճանճ, մոծակ, ճիճու:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 19. Հետեւյալ բաներից արտագրե-ցե՛ք նախ՝ նյութական, ապա՝ վերացական սոսարկա ցույց տվող բաները.

Շաքար, շուր, յերագ, տանձ, ող, միտք, կամք, տախ-տակ, արծաթ, խոտ, բարկություն, կրակ, տանջանք, վախ, ձյուն, ամառ, սառույց, ծուխ, բարություն, հանգստու-թյուն, աշխատանք, մուրճ, կացին, ուշտ, հիվանդություն, աղ, ձմերուկ, համ, ախորժակ, փափագ, ձգտում, պետու-թյուն, ժամանակ, ամիս, տարի, ապակի, ավազ, գինի, ալյուր, տարածություն:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 20. Առարկա ցույց տվող բաները կոչվում են գոյական անուն:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 20. Արտագրեցե՛ք յեւ ընդձեռեցե՛ք գոյական անունները.

Հասանք Հրազդանին: Հեովից դեռ յերևում եր Մա-սիսը կամ Արարատը: Անցանք կամրջով: Ահա «Արարատ» գործարանը, ուր գինի և կոնյակ են պատրաստում: Մենք արդեն Յերևան քաղաքումն ենք: Ահա քաղաքի հրապարակը,

Կոմսոնարներէի այգին, Աբովյան փողոցը: Քաղաքը բավականին փոխվել է. միքանի տարի առաջ այդպէս չէր: Ահա մի շենք, վորի ճակատին գրված է՝ «Կինո Նաիրի», մի ուրիշը՝ «Կինո Պրոլետար»...

ՀԱՐՑԵՐ.

1. Բոլոր քաղաքներին Յերեան կարելի՞ չէ ասել:
2. Բոլոր քաղաքներին քաղաք կարելի՞ չէ ասել:
3. Բոլոր մարդկանց Արամ կարելի՞ չէ ասել:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 21. Այն անունները, վորոնք ընդհանուր են յեւ կարող են տրվել թե մեկ առարկայի ու թե նրա տեսակին պատկանող բոլոր առարկաներին, կոչվում են **հասարակ անուն** (որ. մարդ, սեղան, ջուր, ձուկ, աստղ, վարդ):

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 22. Այն անունները, վորոնք տրվում են վորեւէ վորոշ առարկայի, իսկ նրա տեսակին պատկանող բոլոր առարկաներին տրվել չեն կարող, կոչվում են **հատուկ անուն** (որ. Գրիգոր, Յերեան, Մասիս, Սեանա լիճ, Մարս):

ԿԱՆՈՆ 12. Հատուկ անունները մեծատառ են գրվում (տես վորոշում 7):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 21. Արտագրեցե՛ք յեւ հատուկ անուններն ընդգծեցե՛ք.

1. Անդրկովկասի նշանավոր քաղաքներն են՝ Թիֆլիսը, Բագու, Բաթումը, Յերեանը. առաջինը Վրաստանի ՍՍՀ Հանրապետության և, միևնույն ժամանակ, ամբողջ Անդրկովկասյան ՍՍՀ Հանրապետության մայրաքաղաքն է: Թիֆլիսի միջով հոսում է Գուր գետը: Յերեանը Հայաստանի մայրաքաղաքն է, գտնվում է, Հրազդանի ափին: Բագուն Ադրբեջանի մայրաքաղաքն է, գտնվում է Կասպից ծովի մոտ, Ափշերոնյան թերակղզու վրա, վոր հարուստ է նավթով:

2. Յեւան, գնացին Ուրալից դեպի Կարպատները լուրթ ու Կարպատներից մինչև Երզրում ու Երզրումից՝ Տրիպոլի, Հոռոմ: (Կ. Ա.):

3. Յեւ ինչո՞ւ միայն նա յերգի, միայն նա—Հովակիմը, Կարոն, Սողոմոնը, Մարգարը կամ մի բիթլիսցի, վանեցի Պողոս. իսկ Իվանը, Յուսուֆը, Չունկ-Ֆուն, վոր իրար ճանաչում են վաղուց: (Կ. Ա.):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 22. Դրեցե՛ք 5-ական հատուկ անուններ՝ տղամարդկանց, կանանց, պետությունների, քաղաքների, գյուղերի, գետերի, լեռների, ծովերի:

§ 19. Կով, կովեր.— ձի, ձիեր.— քար, քարեր.— միտք, մտքեր.— աշակերտ, աշակերտներ.— ճանապարհ, ճանապարհներ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 23. Դոյական անուններն ունեն յերկու թիվ՝ յեզակի յեւ ճոզակի: Յեզակին ցույց է տալիս մի առարկա, ճոզակին ցույց է տալիս նույն տեսակի՝ մեկից ավելի առարկաներ:

ԿԱՆՈՆ 13. Միավանկ բառերից հոգնակի կազմելու համար ավելացնում ենք եւ մասնիկը, իսկ բազմավանկ բառերին՝ **ներ** մասնիկը:

Միավանկ բառերի ի, ու ծայնավորները կարող են փոխվել Ը-ի, վոր չի գրվում (շուն, շներ.— տիկ, տկեր):

Յույց տվե՛ք գոյականները յեւ նրանց թիվը.

1. Յեւան, պահեցին հանկարծ փողոցի ամառվա փողում—
բյուրավոր բանակներ անահ—
զրահապատ բանակներ ուժի:
Շողացին սվիններ, սրեր,—
յերգեցին կրծքեր հզոր—
դրոշներ ծփացին արնավառ—
դրոշներ կարմիր, բոսոր...

(Կարմիր Արեւ, «ԱՄԵՆԱՊՈՆԵՄ»)

2. Բոլոր ծովերի բոլոր ափերից, բոլոր գետերի բոլոր յեզրերից խապտա, այլանդակ և սպառնալից մոնչյուններով մեծ արհավիրքի և ավերածի

վողբը վոռնացին
շոգենավերի շշակներն անվերջ՝
խելահեղորեն լացին, ծվացին
բոլոր գյուղերի ու քաղաքների սուլիչները գիւ,
լեռնալանջերի առապարներով,
մութ անտառների արահետներով,
խորածորերի նեղ շավիղներով
շարժվում են ահա,
քայլում են ահա դեպի դաշտերը՝
բահ ու բրիչով,
գերանդիներով ու յեղաններով
արեւո խոժոռ թուխ գյուղացիներ,
դադանակներով զինված հովիվներ,
դուրով, սղոցով, նիգով ու լինգով:
(Կարմիր Արեւ, «ԱՊՍՏՄԲՈՒԹՅՈՒՆ»)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 23. Կազմեցեք հետեւյալ անունների հոգնակին.

ա) Քար, հող, կավ, նավ, ծակ, սար, վարդ, սոխ, բառ, տառ, կով, այծ, ճանձ:

բ) Գիրք, միրգ, միս, գիծ, կիր, թուր, ջուր, մուր, խուփ, գունդ, թուղթ:

գ) Ատամ, տախտակ, գրիչ, պարտեզ, աշակերտ, տարի, բույս, վիշ:

դ) Դասագիրք, սեղանատուն, ողանավ, լրագիր, հեռագիր, հողակույտ, մանկատուն, դասատուն, սեահող, ավազաթումբ:

ե) Ջրկիր, հացթուխ, մարդակեր, լուսաբեր, լրատու, դասատու, հեռախոս, թղթատար, յերկրագործ, գորավար, լրագր, հաստավիդ, հաստափոր, հանքափոր, սիրունատես:

զ) Ակ, ձուկ, մուկ, նուռ, դուռ, հարս, լեռ, բեռ, կուռ, գառ, թոռ, վոռ, փուռ, ձեռ:

է) Աստղ, կոճղ, սանր, ուլա:

ը) Մարդ, կին, աղամարդ, անձ, զգացում, հուզում:

§ 20. ա) Այստեղ մի գիրք կա... գրքեր կան:—Նա հիսուն կուպեկ գրքի տվեց... գրքերի տվեց:—Այս թուղթը

գրքից է պոկել... գրքերից է պոկել: Նա դասը գրքով է պատրաստում... գրքերով է պատրաստում:—Այդ բոլորը գրքում գրված է... գրքերում կան:

բ) Արշակի գիրքը կորավ... գրքերը կորան: Նա սպասում է գրքին... գրքերին:

ՀԱՐՑ. Գիրք բառն ի՞նչպես փոփոխվեց այդ խոսքերում:

Գիրք (գիրքը), գրքի (գրքին) գրքից, գրքով, գրքում:—Գրքեր (գրքերը), գրքերի (գրքերին), գրքերից, գրքերով, գրքերում:—ահա այն բոլոր ձևերը, վոր կարող է ունենալ գիրք գոյական անունը աշխարհաբար հայոց լեզվում. այդ ձևերը հինգ են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 24. Դոյականի ամեն մի փոփոխված ձևվը կոչվում է հոլով: Մի բառ հոլովել նշանակում է՝ ասել այն բոլոր ձևվերը, վոր նա կարող է ունենալ լեզվի մեջ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 24. Լրացրե՛ք հետեւյալ նախադասությունները:

ա) Քա՛ր բառով.—Այստեղ մի...կա: Նա կանգնած է... մոտ: Նա...հեռացավ: Այս պատը...է շարած: Նա մնաց սար ու...:

բ) Քա՛րեք բառով.—Այստեղ շատ...կան: Նա կանգնած է...մոտ: Նա...հեռացավ: Այս պատը մեծ-մեծ...է շարած: Նա մնաց սարերում ու...:

գ) Ջու՛ր բառով.—Առուն...կա (ի՞նչ կա): Նա գնաց... (ի՞նչի): Լվաց... (ի՞նչով): Հանեց... (ի՞նչից): Խեղդվեց... (ի՞նչով):

դ) Ջրե՛ք բառով.—Մեր յերկրում լավ-լավ... (ի՞նչե՛ք) կան: Այս տեսակ-տեսակ... (ի՞նչերի՞ն) շներ են պետք: Խմենք այս աղբյուրների պաղ-պաղ... (ի՞նչերից): Նա կաղդուրվեց... (ի՞նչերով): Տեսակ-տեսակ ձկներ կան այս... (ի՞նչերով):

ե) Դի՛մի բառով.—Այս կարասում... (ի՞նչ) կա: Նա սպասում է... (ի՞նչի): Նա հիվանդացավ... (ի՞նչից): Նա հարբել է... (ի՞նչով): Թաղվեց... (ի՞նչով):

զ) Մարդ բառով. — Սենյակում մի... (ինչ) կա: Նա հանդիպեց մի...: Առա մի...: Նրանց թիֆը ավելի չե մի...: Սիրտ չմնաց խեղճ...:

է) Մարդը բառով. — Ահա չեկավ... (ո՛վ): Յես սպասում եմ այն... (ո՛ւմ): Ստացա քեզ ծանոթ... (ու՛մից): Այս բանը չեղավ այն... (ու՛մնով): Ել ու՛ժ չմնաց իմ ծանոթ... (ու՛մ-նով):

ը) Դուռ բառով. — Այս շենքում մի... փակ ե: Նա կանգնած ե... առաջ: Այս դուռն ավելի լայն ե այն...: Յես ներս մտա հարավային...: Նա մենակ կանգնած մնաց բաց...:

թ) Քույր բառով. — Ահա չեկավ Գուրգենի...: Հովհան-նեսը մի գիրք ընծայեց իր...: Արշակը նամակ ստացավ իր...: Այս բանը չեղավ նրա...:

ժ) Մայր բառով. — Նրա... բարի կին ե: Նա կարոտ ե փաղաքշող...: Թադևոսը անջատվեց...: Նա պարծենում ե իր...: Վոչ իր հորումն ե տեսել, վոչ ել իր...:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 25. Լրացրե՛ք հետեվյալ նախադա-ստությունները՝ համապատասխան փակագծերում դրված հարցերի:

Յես... (ինչո՞վ) ... (վո՞րտեղից) չեկա... (ո՞ւր): — Նա... (ինչո՞վ) կտրեց... (ինչը): — Մենք... (ինչից) ... (ինչ) շի-նեցինք: — Մեր... (ինչո՞ւմ) մի... (ինչ) կա: — Յերեկ... (ո՞վ) ... (ո՞ւմ) մոտից չեկավ... (ո՞ւր): — Նա շատ ե պարծենում իր... (ու՛մնով): — Իմ... (ովքե՞ր) շատ խելոք են:

§ 21. Ահա իմ առաջ մի գեղեցիկ տուն: Մտնում եմ ներս: Ընդարձակ սենյակ, լայն լուսավումներ, մաքուր հատակ: Ահա տանտերը. բարձրահասակ մի մարդ...

Այս հատվածում գոյականները (թե չեղակի թվով և թե հոգնակի) դրված են անփոփոխ, ուղիղ ձևով և պատասխանում են ո՛վ կամ ինչ, ովքե՛ր կամ ինչե՛ր հարցերին:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ ... Գոյականի անփոփոխ, ուղիղ ձևվը կրչվում ե ուղղական հոլով:

§ 22 Մոտեցա պատին. նայեցի ժամացույցին. հենց այդ ժամին պիտի գնայի, ներկա լինելի ժողովին:

Այս հատվածում գոյականները պատասխանում են ինչի՛ (ն) կամ ո՛ւմը հարցերին ու դրված են *սրական հոլով*:

§ 23. Այդ բանն իմացա իմ ընկերներից՝ Արշակից, Գրիգորից ու Սահակից: Նրանք ել փայտից են պատրաստել:

Այստեղ գոյականները պատասխանում են ո՛ւմնից, ինչի՛ց հարցերին ու դրված են բացառական հոլով:

§ 24. Սղոցով կտրեցինք, ուրագով տաշեցինք, սոսնձով կպցրինք: Մենակ Արամով չեք լինի, միասին աշխատեցինք:

Այստեղ գոյականները պատասխանում են ինչո՞վ, ումնո՞վ հարցերին ու դրված են գործիական հոլով:

§ 25. Այդ բանը գրքում կարդացի և տետրակում նշա-նակեցի:

Այստեղ գոյականները պատասխանում են ինչո՞ւմ հարցին ու դրված են *ներգոյական հոլով*:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 25. Վորովհետեւ մի բառը հայերենում հինգ ձեւ կարող ե ունենալ կամ հինգ տեսակ կարող ե փոխվել (§ 17) — հաշվելով նայել նրա ուղիղ ձեւը, այդ պատճառով հայերենում հինգ հոլով կա, վորոնցից ամեն մեկը մի ձեւ ե ցույց տալիս: Այդ հոլովները հետեվյալ-ներն են.

ա) Ուղղական հոլով, վոր ցույց ե տալիս բառի ուղիղ, անփոփոխ ձևը և հատուկ վերջավորությունն չունի. որինակ՝ մարդ, ձի, կով, հող, ջուր, չերկիր, մարդիկ, ձիեր, կովեր, հողեր, ջրեր, չերկրներ:

բ) Տրական հոլով, վոր չեղակիում ունի հետևյալ վերջավորությունները.

1) ի (կովի, ջրի, աշակերտի, լճի) կամ ին (կովին, ջրին, աշակերտին, լճին — ն հոլով):

- 2) ու կամ ուն (գինու, ձիու, մատանու, սիրելու):
 3) ան, վան, յան (դռան, լեռան, տարվան, վաղ-
 վան, չարության, արյան):
 4) ոջ (քրոջ, կնոջ, տիրոջ):
 5) ու (հոր, մոր, յեղբոր):
 6) ց (միայն հոգնակիում—մերոնց, ձերոնց, վոմանց,
 Գրիգորենց):

Ծ ա ն ո թ ու թ յ ու ն 1.—Համապատասխան տրական հո-
 լովի յեզակի թվի վեց վերջավորություններին վեց
 տեսակի հոլովում կա (տես ներքևում «Հոլովումների
 պատկերը»):

գ) Բացառական հոլով, վոր վերջանում է ից, ուց
 (կովից, լճից, գինուց, վոսկուց):

դ) Գործիական հոլով, վոր վերջանում է ով (լճով,
 գինով, վոսկով):

ե) Ներգոյական հոլով, վոր վերջանում է ում (լճում,
 գինում, վոսկում):

Ծ ա ն ո թ ու թ յ ու ն 2.—Անձնավորություն ցույց տվող
 բառերը (մարդ, կին, աշակերտ, յերգիչ և այլն) ում
 վերջավորությամբ ներգոյական, սովորաբար, չեն
 դրվում. այդ բառերի ներգոյականը կազմվում է տրա-
 կան հոլովից՝ մեջ բառն ավելացնելով (մարդու մեջ,
 կնոջ մեջ և այլն):

ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

I

Յեզակի		Հոգնակի	
Ուղղ. հոգ	հողը	հողեր	հողերը
Տր. հողի	հողին	հողերի	հողերին
Բաց. հողից	(հողիցը)	հողերից	(հողերիցը)
Գործ. հողով	(հողովը)	հողերով	(հողերովը)
Ներգ. հողում	(հողումը)	հողերում	(հողերումը)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 26. Հոլովեցե՛ք հող բառի նման հե-
 տեվյալ բառերը.

Քար(ը), ծով(ը), ջուր(ը), կով, ալծ, տետրակ,
 գլուխ, խրճիթ, բանվոր, ուսուցիչ, ճանապարհ, գործա-
 րան, դասագիրք, չերգիչ, գրատախտակ, սևահող, լրագիր,
 հեռագիր, հացթուխ, ջրկիր, ջրվեժ:

II

Յեզակի		Հոգնակի	
Ուղղ. գինի	գինին	գինիներ	գինիները
Տր. գինու	գինուն	գինիների	գինիներին
Բաց. գինուց	(գինուցը)	գինիներից	(գինիներիցը)
Գործ. գինով		գինիներով	
Ներգ. գինում		գինիներում	

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 27. Հոլովեցե՛ք գինի բառի նման հե-
 տեվյալ բառերը.

Մատանի(ն), կաշի(ն), ձի, թի, վոսկի, հոգի, տարի,
 գոտի, գարի, մարդ, վայրենի, խնձորենի, կաղնի, խոզե-
 նի, գեղանի, Անի, Վանի:

III

Յեզակի		Հոգնակի	
Ուղղ. փուռ	(փուռը)	փոռներ	փոռները
Տր. փուռն	(փուռնը)	փոռների	փոռներին
Բաց. փոռից	(փոռից)	փոռներից	
Գործ. փոռով	(փոռով)	փոռներով	
Ներգ. փոռում		փոռներում	

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 28. Փուռ բառի նման հոլովեցե՛ք.

Ձուկ, մուկ, լեռ, կուռ, դուռ, նուռ, գառ, լեզ, թուռ—
 Ուսում, անկում, թաղում, բացում, բորբոքում, գտում,
 վճարում, ձուլում:—Գոյություն, միություն, արյուն, ան-
 կյուն:—Գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ:—Որ, շաբաթ, ամիս,
 տարի, վաղը, յերեկ:

IV

Յեզակի	Հոգնակի
Ուղղ. քույր քույրը	քույրեր քույրերը
Տր. քրոջ քրոջը	քույրերի քույրերին
Բաց. քրոջից(ը)	քույրերից(ը)
Գործ. քրոջով	քույրերով
Ներգ. (չունի)	(քույրերում)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 29. Զույր բառի պես հոլովեցե՛ք.

Մորաքույր, հորաքույր, կին, տիկին, տանտիկին, ընկեր,

V

Յեզակի	Հոգնակի
Ուղղ. յեղբայր յեղբայրը	յեղբայրներ յեղբայրները
Տր. յեղբոր յեղբորը	յեղբայրների յեղբայրներին
Բաց. յեղբորից(ը)	յեղբայրներից(ը)
Գործ. յեղբորով	յեղբայրներով
Ներգ. (չունի)	(յեղբայրներում)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 30. Յեղբայր բառի պես հոլովեցե՛ք.

Հայր, մայր, նախահայր, նախամայր, հորեղբայր, մորեղբայր, սանահայր, սանամայր:

VI

Հոգնակի	Հոգնակի
Ուղղ. մերոնք	ասույնք
Տր. մերոնց(ը)	ասույնց(ը)
Բաց. մերոնցից(ը)	ասույնցից(ը)
Գործ. մերոնցով	ասույնցով
Ներգ. (չունի)	(չունի)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 31. Վերոհիշյալ բառերի պես հոլովեցե՛ք.

Ձերոնք, իմոնք, քոնոնք, պապոնք, տատենք, հերանք, ներսեսենք:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 32. Արտագրեցե՛ք յեվ գոյականի վերեվ նշանակեցե՛ք իր հոլովի սկզբնատառը (Ու. Տ. Բ. Գ. Ն.):

1. Կապույտ յերկնքով ամպեր են սահում: Արևի ճառագայթները սփռվել են սարերում ու ձորերում: Դպրոցում պարապմունքներն արդեն սկսվել են: Մեր դասարանի աշակերտներից վոմանք բացակա չեն: Մենք դպրոց ենք յեկել՝ զրքերով, տետրակներով, դասական բոլոր պիտույքներով: Մեր ընկերներից՝ Թադևոսը, Հովհաննեսը, Գաբրիելն ու Աննիկը չեն բերել իրենց պիտույքները:

2. Լ Ե Ն Ի Ն Ի Մ Ա Հ Ը

Պրագի, Բերլինի գործավոր թաղերում,
Լոնդոնի, Պարիզի և Կոպենհագենի,
բյուրավոր մուրճեր ծանրորեն դարկին.
«Լենինը մեռավ, մեծ ընկեր Լենին»:

Վառվում են քաղաքներ՝ Մոսկվա ու Վիեննա,
Բոմբեյ, Կապշտադ դառնագին սրտով.
Վոդբը պոթիկում և վշտի անդունդից.
«Լենինը մեռավ, մեծ ընկեր Լենին»:

(Կարմիր Արև)

3. Հեղեղատները

Ժայռեր են պոկում լեռնալանջերից
և թնդյուններով, գլորդյուններով,
վորտուժներով և բումբյուններով
վար են գլորվում ժայռերն ամենի,
փորում են հողը,
ծառեր են քաշում,
ավեր տարածում:
Բայց անա քամին դիպչում և ծովին...
ծովը նախ մեղմիկ մրմունջ և հանում,
տրտունջ և հանում,
հետո հուզվում և տակավ առ տակավ,
և բողբոջում և, և բղավում և խռովուն ձայնով.
ապա՝ կատաղած՝ փքվում և, ուռչում,

Թափահարում ե բաշը փրփրած,
հազար ու հազար քաղցած վագրերի
ահեղազդորդ մոնչյուններով զարկում ե ափին:
(Կարմիր Արև, «ԱՊՍՏՄԲՈՒԹՅՈՒՆ»)

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 33. Արտագրեցե՛ք յեվ փակագծերում
դրած գոյականները հորովեցե՛ք՝ իմաստի համապատասխան:
Արամը մոտեցավ իրենց տան... (դուռ): Բարձր...
(լեռ) ստորոտում մի գլուղ կա: Մենք գնացինք... (ձուկ):
Նա պատահեց իր... (հայր և մայր): Յես իմ... (քույր)
նամակ ստացա: Հոկտեմբերը... (աշուն) ամիսներից ե:
Մենք սովորում ենք... (դպրոց): Այս ճանապարհն անց-
նում ե... (սարեր և ձորեր): Իմ... (յեղբայր) մի գիրք
ստացա: Դու կտրեցիր... (գինի) բաժակը: Հիվանդը...
(տաքութուն) մեջ ե: Մենք գրում ենք... (գրիչ և մա-
տիտ): Մեր... (գրքեր) նկարներ կան: Դասարանի...
(ջերմութուն) աստիճանը բարձր ե: Մենք յեկանք...
(կառք): Այս տունը բարձր ե ձեր... (տուն): Հայրս այժմ
գտնվում ե... (քաղաք): Քամին փչում ե... (լեռներ):
Գնահ այս... (ճանապարհ): Սեանա... (լիճ) շատ ձկներ կան:
Նա քնել ե աջ... (կուռ) վրա: Սերոբը տնքում ե ծանր...
(բեռ) տակ: Այդ... (նուռ) գույն ունի: Բեր... (գինի և
ողի) բաժակները: (Բուրդ)... գուլպա պատրաստեցին:
Գնած իրերը փաթաթեց... (թուղթ): Զգուշացիր քացի
տվող... (ձի): Ո՛վ չգիտե... (գումարում) գործողութունը:
Բոլորը ներկայացեք բժշկական... (հետազոտում): Ամեն
որ... (յեղանակ) որագիր կազմեցեք: Զափեցեք ջրի...
(ջերմութուն) աստիճանը: Մուկը վախենում ե... (կատու):
Ճուտիկը դուրս յեկավ... (ձու): (Առու)... ափին մի ուռի
կա, վորի... (սովեր) հոտաղները հանգստանում են...
(ամառ) շոգին: Ուրբաթ... (որ) դասերը պատրաստել եմ,
միայն... (թվաբանութուն) դասից յերկու խնդիր ե մնում:

Բ. ԴԵՐԱՆՈՒՆ

§ 26. Սուրբիկը դպրոցից յեկավ տուն. նա նստեց նա-
խաճաշի:—Աշակերտները բակից հեռացան. նրանք այլևս
դասեր չունեին:—Աշխենը շատ ուրախացավ. նրան մայրը
գիրք եր նվիրել:—Իմ յեղբայրը քաղաքում ե ապրում.
նրանից յերեք նամակ ստացա:—Ահա քո տված գրքերը.
սրանք կարդացել եմ:—Յես «Լուսարձակ» եմ ստացել. նոր
տպված գիրք ե այդ:—Տես, ինչ լավ մատիտ ե. այս
կտաս վաճիկին:—Իմ «Կարմիր Արևը» կորել ե. լավ գիրք
եր այն:—Վերցրո՛ւ այս տետրակները. սրանք Մինասին
կտաս:—Այդ գրքերը թող մնան. դրանք ինձ պետք են:—
Այսոր յեկավ այն աշակերտը, վոր յերեկ հիվանդ եր:—
Մուկուչին գովում եր, ով տեսնում եր նրա արածը:—Կա-
տարի՛ր այն բոլորը, ինչ քեզ ասացի:—Ահա այն գլուղը, ուր
յես ապրում եմ:—Յեկա այն որը, յերեք դու բացակա ելիր:

ՀԱՐՅ.—Ընդգծված բառերը (նա, նրանք և այլն) ինչ
բառերի տեղ են դրված:

Յես, դու, նա, մենք, դուք, նրանք (նոքա), այս, այդ, այն,
սա, դա, սրանք, դրանք, ով, ինչ, ուր, յերեք—գերանուններ
են: Դերանունները նշանակութամբ գոյական բառեր են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 26. Դերանուն կոչվում են այն գոյական
բառերը, վորոնք դրվում են ծանոթ առարկաների անուն-
ների տեղ՝ այդ անունները նորից չկրկնելու համար. որ.
Սուրբիկը դպրոցից յեկավ տուն. նա (Սուրբիկը) նստեց նա-
խաճաշի. —այստեղ նա բառը դրված ե Սուրբիկ անվան փո-
խարեն, նրա տեղ, վորպեսզի Սուրբիկ բառը մոտեմոտ
չկրկնենք:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 33. Արտագրեցե՛ք յեվ ընդգծեցե՛ք
դերանունները.

Կանչեցեք Սերոբին, Աշոտին ու Բարգենին. նրանք
սանյեռյակի անդամներ են: Աշոտն իմ ընկերն ե. յես
նրան վաղուց եմ ճանաչում. մենք միասին աշխատում

եյինք աշխոպում: Յեկէք գնանք Գոգրգենի մօտ. նրանց տունը մօտ է մեզ. նրան կվերցնենք հետներս, կգնանք դպրոց, միասին կպատրաստենք մեր վաղվա աշխատանքները: Թե՛ յես, թե՛ դու, թե՛ նա—աշխորհրդին պիտի հաշիվ տանք: Սրան ձեզ հետ տարեք, իսկ նրան՝ թողեք այստեղ: Այս պիտի կարդաս, իսկ այն՝ կարելի չե՛ չկարդալ: Յես այդ եմ ջարդել և վոչ թե՛ այն: Սրանով կգրես, իսկ գրանով՝ կջնջես: Նրանք իմ ընկերներն են: Դրանք իմ գրքերն են. յես նրանցով եմ դաս պատրաստում: Նրանցից առա, սրանց տվի: Բացի ինձնից, այստեղ եյիք՝ դու, նա. սա միայն քիչ ուշ յեկավ: Ով տեսնի՝ կգարմանա: Ինչ ուզես՝ կտեսնես: Ուր ուզես՝ կգնաս: Յերբ ուզես՝ կկարդաս: Տուր այն գիրքը, վոր ստացար: Տուր այն մատիարը, վորով գրում ես: Մենք պետք է ոգնենք միմյանց: Ոգնեցեք մեկմեկու: Ձեռք տվեք իրար: Ո՞վ է այսոր բացակա: Ի՞նչ ասաց նա: Ո՞ւր գնաց ընկերդ: Յերբ կորցրիր գիրքդ: Վերն է լավ և վերը՝ վատ: Ի՞նչ վորն է, քանը վորն է: Մերը վորն է, ձերը վորն է:

§ 27. Յես գնում եմ, իսկ դու գալիս ես: Նա չի ուզում մեզ հետ գալ: Մենք կարդում ենք: Դուք նկարում եք: Նրանք գնացին: Յես այստեղ եմ: Մենք այստեղ չկայինք:

Յես, դու, նա, մենք, դուք, նրանք—գրված են անող կամ յեղող անձի անվան տեղ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 27. Յես, դու, նա, մենք, դուք, նրանք, ինքս, ինքդ, ինքը, ինքներդ, իրենք—կոչվում են անձնակսան դերանուններ, վորովհետեւ դրվում են անձի անվան տեղ:

§ 28. Այս իմ գիրքն է, իսկ այդ՝ քոնը: Այն վաղուց է կորել: Սրանք մեծերն են, իսկ դրանք՝ փոքրերը:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 28. Այս, այդ, այն, սա, դա, նա, սրանք, դրանք, նրանք—կոչվում են ցուցական դերանուններ, վո-

րովհետեւ առարկայի անվան փոխարեն դրվելով՝ արտահայտում են ձեռքով ցույց տալու կամ մտքով ակնարկելու զաղափար:

§ 29. Աշխենն ու Վարդուշը միշտ ոգնում են միմյանց: Նրանք յերբեք չեն մոռանում մեկմեկու: Լավ գիտեն, վոր ընկերներն իրար պետք է սիրեն և ոգնեն:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 29. Միմյանց, մեկմեկու, իրար—կոչվում են փոխադարձ դերանուններ:

§ 30. Ընտրության ժամանակ իմ ձայնը կստանա այն ընկերը, ով ամենից ավելի յեռանդուն է:—Կատարեցեք այն աշխատանքները, ինչ հանձնարարել ենք ձեզ:—Գնա մտիկ գլուղը, ուր մեր ընկերներն են այժմ:—Յեկ այն որը, յերբ յես այստեղ կլինեմ:—Յեկավ մեր ընկերը, վոր յերեկ հիվանդ էր:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 30. Ով, ինչ, ուր, յերբ, վոր—կոչվում են հարաբերական դերանուններ:

§ 31. Ո՞վ գիտե նրա տեղը:—Արշակն ի՞նչ ասաց:—Ո՞ւր գնանք:—Յե՞րբ յեկավ նա:—Այս գրքերից վորն էս ուզում:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 31. Ո՞վ, ի՞նչ, ո՞ւր, յե՞րբ, վո՞ր—կոչվում են հարցական դերանուններ:

§ 32 Յես ել մատիտ ունիմ, դու յել. իմը սև է, իսկ քոնը՝ կարմիր:—Իմը թող չլինի, իրենը լինի:—Մե՞րն է լավ, թե՛ ձերը:—Նրանցն ամենից լավն է:—Յես գրում եմ իմով, դու գրում ես քոնով:—Իմոնք տաս, քոնոնք բեր:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 32. Իմ, քո, իր (յուր), մեր, ձեր, նրանց (նոցա)—կոչվում են սացական դերանուններ:

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՆՎՈՒՄԸ

Դերանուններից միջանիսը, բացի գոյականների՝ մեզ ծանոթ հինգ հոլովներից, ունեն նաև սեռական հոլով, վոր տրական հոլովից տարբերվում է ձեզով յեկ կիրա-

ռությամբ: Այդպիսով, մինչդեռ գոյականների սեռականի և տրականի մեջ, ըստ ձևի, վոչ մի տարբերություն չկա, վորով և գոյականների հորվական ձևներում սեռական հորով չկա,—դերանուններից միջանիսն ունեն սեռական հորովի առանձին ձև:

Յ ե զ ա կ ի

Ուղղ. չես	դու	նա	ինքը
Սեռ. իմ	քո	նրա	(Տր. նման)
Տր. ինձ	քեզ	նրան	իրեն
Բաց. ինձնից	քեզնից	նրանից	իրենից
Գործ. ինձնով	քեզնով	նրանով	իրենով
Ներգ. ինձնում	քեզնում	նրանում	իրենում

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. մենք	դուք	նրանք	իրենք
Սեռ. մեր	ձեր	(Տր. նման)	(Տր. նման)
Տր. մեզ	ձեզ	նրանց	իրենց
Բաց. մեզնից	ձեզնից	նրանցից	իրենցից
Գործ. մեզնով	ձեզնով	նրանցով	իրենցով
Ներգ. մեզնում	ձեզնում	նրանցում	իրենցում

Յ ե զ ա կ ի

Ուղղ. սա	դա	ով	ինչ	վոր
Սեռ. սրա	դրա	(Տր. նման)	(Տր. նման)	վորի
Տր. սրան	դրան	ում	ինչի	վորին
Բաց. սրանից	դրանից	ումնից	ինչից	վորից
Գործ. սրանով	դրանով	ումնով	ինչով	վորով
Ներգ. սրանում	դրանում	ումնում	ինչում	—

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. սրանք	դրանք	ովքեր	ինչեր	վորոնք
Սեռ. (Տր. նման)	(Տր. նման)	(Տր. նման)	(Տր. նման)	(Տր. նման)
Տր. սրանց	դրանց	—	ինչերի	վորոնց
Բաց. սրանցից	դրանցից	—	ինչերից	վորոնցից
Գործ. սրանցով	դրանցով	—	ինչերով	վորոնցով
Ներգ. սրանցում	դրանցում	—	ինչերում	վորոնցում

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 34. Հետեվյալ նախադասություններն այնպե՛ս փոփոխեցեք, վոր նրանց մեջ յեղած դերանունները հոգնակի դրվեն.—որ.՝ յերեկ ռվ. յեկավ,—յերեկ ովքեր յեկան:

Յես յեկա դպրոց: Դու այսոր նրան տեսել ես: Արշակը ինձ գիրք տվեց: Այս կտաս Գուրգենին: Յերեկ ռվ. յեկավ: Սա յե այն տղան, վորի մասին ասում եյի: Թե՛ յես, թե՛ դու և թե՛ նա այսոր այնտեղ պիտի լինենք: Իմ, քո և նրա մասին ե խոսքը: Ինձնից առար, նրան տվիր: Ինձնում ել ույժ չմնաց: Քեզնում ընկերական վոգի չկա: Սրանով և դրանով կարելի յե կարել: Ինքն ե այդ բանն արել: Գիրքն իրեն կտաս:

Գ. ԱԾԱԿԱՆ

§ 33. Մենք կանգ առանք գեղեցիկ և բարձր շենքի առջև: Արևի պայծառ շողերով վողողվել ե կանաչ դաշտավայրը: Թանձր ծուխը բարձրանում ե քարաշեն գործարանի հսկայական ծխնելուղներից: Տան յերրորդ հարկում յերեք սենյակ կա:

Գեղեցիկ, բարձր, պայծառ, կանաչ, թանձր, քարաշեն, յերրորդ, յերեք բառերը առարկաների հատկանիշներն են ցույց տալիս:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 33. Առարկայի հատկանիշ ցույց տվող բառերն ածական են կոչվում:

§ 34. Յես ունիմ մի լավ գիրք:—Այդ լավ գրքին մի ուրիշ յեմ տվել:—Այդ լավ գրքից արտագրիր միջանի տող:—Այդ լավ գրքով պատրաստիր դասդ:—Այդ լավ գրքում գրված ե:—Այս լավ գրքերը,—այս լավ գրքերի...

ԿԱՆՈՆ 14. Ածականը, յերբ գործ ե անվում գոյականի հետ, անփոփոխ ե մնում, չի հոլովվում:

§ 35. Այդ մատիտներից մեծը տուր, իսկ փոքրը թող մնա:—Մեծով կգրեմ, փոքրով չեմ գրի:—Մեծին փող կտամ, փոքրին չեմ տա:—Մեծերից մեկը վերցրու:

ԿԱՆՈՆ 15. Ածականը, յերբ գործ եւ ածվում առանց գոյականի, փոփոխվում ե, հոլովվում ե գոյականի նման, ընդունելով ն(ը) հոդը:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 35. Արտագրեցե՛ք յեւ ընդգծեցե՛ք ածականները:—

Մենք գրում ենք սև թանաքով սպիտակ թղթի վրա: Ընդարձակ ու յերկար փողոցի յերկու կողմերում բարձր տներ են շարված: Վերին հարկից դեպի ստորին հարկը թեք սանդուխք ե դրված: Թանձր խավարը լուսավորվում ե ճրագի աղոտ լուսով: Ահա մի վոսկե ժամացույց՝ արծաթե շղթայով: Պիոներական ակումբի թատերական դահլիճում յերեքշաբթի որը հետաքրքրական ներկայացում կար: Սանիտարական հանձնաժողովը յերրորդ և չորրորդ խմբերի աշկերտներից ե կազմված:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 34. Առարկայի վորակ (ինչպիսի լինելը) ցույց տվող ածականները կոչվում են վորակական ածականներ. որինակ՝ սիրուն մատիտ, կարմիր մատիտ, մեծ մատիտ, փոքր մատիտ, բարակ մատիտ, աժան մատիտ, թանկ մատիտ, լավ մատիտ, վատ մատիտ և այլն:

Յո՛ւյց տվեք վորակական ածականները հետեւյալում:

Մենության խավար զնդանից կրկին
յես վերադարձա հզոր ու հպարտ,
և ինձ վողջունեց աղմուկը զվարթ
ու նոր խնդուկամբ այրեց իմ հոգին:
Անխոս տանջանքիս գիշերում անքուն
իր հուրը վառեց մի պայծառ կարոտ,—
նոր սիրով լեցուն՝ դարձա յես ձեզ մոտ,
և նոր յերգեր են հնչում իմ հոգում:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 35. Առարկաների թիվ ու համար ցույց տվող ածականները քվական են կոչվում և յերկու տեսակ են լինում.

ա. Քանակական ածական, վոր ցույց են տալիս առարկայի քանի կամ վորքան լինելը. որինակ՝ յերկու բաժակ, չորս մետր, հարյուր մարդ, տասներկու գրիչ:

բ. Դասական ածական, վոր ցույց են տալիս, թե առարկան վորեվե շարքում քանիերորդ տեղն ե բռնում. որինակ՝ յերրորդ հարկի չորրորդ սենյակը, հինգերորդ շարքի յերկրորդ նստարանը:

ԿԱՆՈՆ 15. Դասական ածանցն ե ԻՈՐԴ, վոր ավելանալով քանակական թվականների վրա՝ ստացվում ե՝ յերկրորդ=յերկրորդ, յեր-րորդ=յերրորդ, չոր-րորդ=չորրորդ, հենգ-ե-րորդ=հինգերորդ, այսպես նաև՝ վեցերորդ, յոթներորդ, ութերորդ, իններորդ, տասներորդ, տասնևեկերորդ, քսաներորդ և այլն:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 36. Առարկայի անորոշ քանակ ցույց տվող ածականները կոչվում են անորոշ ածականներ. որինակ՝ շատ մարդիկ, միքանի մարդ, քիչ հաց, սակավ ջուր, բավականին պաշար, վորեվե գիրք, բոլոր գրքերը և այլն:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 37. Այն անորոշ ածականները, վորոնք հարցականով են գործածվում, հարցական ածական են կոչվում. որ՝ քանի՞ գիրք, վո՞րքան ժամանակ, ի՞նչպիսի սենյակ, քանի՞երորդ սենյակը և այլն:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 38. Յուցական դերանունները (տե՛ս վորոշում 28) դրվելով առարկայի անվան վրա՝ ցուցական ածականների նշանակութուն են ստանում. որ՝ այս գիրքը, այդ գրիչը, այն տետրակը:

ԿԱՆՈՆ 16. Այն գոյականը, վոր ցուցական ածական ունի, վերջից ր կամ և հոդն ե ընդունում, որինակ՝ այս գիրքը, այդ գիրքը, այն գիրքը (տե՛ս կանոն 4):

Յո՛ւյց տվեք ածականները:

1. Յեւան, սահեցին հանկարծ
փողոցի ամառվա փողում—
բյուրավոր բանակներ անահ—
զրահապատ բանակներ ուժի:

Շողացին սվիններ, սրեր,—
յերգեցին կրծքեր հզոր—
դրոշներ ծփացին արնավառ—
դրոշներ՝ կարմիր, բոսոր...

(Կարմիր Արև, «ԱՄԵՆԱՊՈՆԵՄ»)

2) Բարձրաբերձ սարերն ի վեր սողաց իժը ու փովեց
աջնաեղ խոնավ կիրճի մեջ և կծիկ դարձած՝ դիտում եր
ծովը: Բարձր յերկնականարի վրա փայլում եր արևը, ու
լեռները տոթազին շնչում ելին յերկինքն ի վեր, և ցածրում
ալիքները զարնում ելին ամրակուռ քարին... Գլխովին ճեր-
մակ փրփուրի փոխված, ալեգարդ-հուժկու, ճեղքում եր
սարը և ծովը թափվում՝ ցասկոտ կականով:

(Կարմիր Արև, «ԲԱԶԵՅԻ ՅԵՐԳԸ»)

3. Հազար ու հազար արնոտ լուսերով
ջահերն են վառվում սև դաշտերի մեջ.
բոցավառ նավթը հուր կաթիլներով
թափվում է գետին,
գետինը ներկում դեղին ու կարմիր
և նարնջագույն փայլուն բծերով:
Զահերի շուրջը
մկանուտ, հուժկու բազուկների մեջ
ցցվել են ահա ալ-կարմիր ու սև
դրոշակների յերկայն ձողերը:

(Կարմիր Արև, «ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆ»)

§ 36. Մեր դասարանն ավելի մեծ դասարան է, քան
ձեր դասարանը: Այս դասարանը դպրոցում ամենամեծ
դասարանն է:—Ավելի մեծ, ամենամեծ—հատկության աս-
տիճաններ են ցույց տալիս:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 39. Հատկության աստիճանները յերկու
յին:

ա) Բաղդասական, յերբ հատկությունը համեմատվում
է մի այլ առարկայի հատկության հետ յեղ մեկի մեջ ա-
վելի կամ պակաս և նկատվում: որ՝ ավելի լավ, ավելի
վատ, ավելի մեծ, պակաս խելոք:

բ) Գերադրական, յերբ համեմատության մեջ մի ա-
ռարկայի հատկությունը գերազանցում է այդ առարկայի
հետ հատկությամբ համեմատվող ընդ որ առարկաների հատ-
կությունը. որ՝ ամենալավ (ամենից լավ), ամենավատ
(ամենից վատ) և այլն:

Յերբ առարկայի հատկությունը չի համեմատվում և
չի սաստկացվում, ածականը դրական աստիճան է դրե-
վում:

Յերբ առարկայի հատկությունը բարձրացվում կամ
իջեցվում է առանց համեմատության, հատկության աստի-
ճանը սաստկական է կոչվում. որ՝ խիստ ցուրտ, չափա-
զանց տաք:

ԿԱՆՈՆ 17. Գերադրական աստիճանն արտահայտող
բարդ բառերի յերկու բաղադրիչ մասերը (ամեն բառով
բարդված) միասին են զրվում, իբրեւ մի բարդ բառ. որ՝
ամենալավ, ամենամեծ. բայց՝ ամենից լավ, ամենից մեծ:

ԿԱՆՈՆ 18. Յերբ գերադրական աստիճանն արտահայ-
տող բաղադրյալ առաջին բաղադրիչ մասը (ամեն) դրվում
է ծայնավորով սկսվող բառի վրա, հակառակ հողակապի
սովորական կանոնի (տես կանոն 9) և հողակապ դրվում
է. որ՝ ամենաաղինիվ, ամենախմաստուն, ամենաուրախ,
անենաընդունակ և այլն:

§ 37. Յես յերեք տեսակի մատիտ ունիմ՝ սև, կար-
միր և կապույտ: Ամենից շատ սեւով եմ գրում. կարմիրով
ու կապույտով նկարում եմ: Այսուր կարմիր մատիտով
վարդ նկարեցի, իսկ կապույտ մատիտով՝ մանուշակ:

ՀԱՐՑ. Յերբ են ածականները հոլովվում, յերբ չեն
հոլովվում:

Ի՞նչպես են հոլովվում ածականները:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 40. Յերբ ածականները դրվում են գո-
յականի հետ, անփոփոխ են մնում (բարի մարդ, բարի
մարդու, բարի մարդկանցից). յերբ գոյականը գեղջվում

ե, չի դրվում, նրա ածականը, գոյականաբար գործածվելով ու համապատասխան հոգ ընդունելով (ս, դ, ց(ը)), հոլովվում է (բարի, բարու, բարիներից.—կարմիրս, կարմիրս, կարմիրներիցս):

Ածականների հոլովումը նման է գոյականների հոլովման:

Դ. Բ Ա Յ

§ 38. 1. Մայրս վերջին անգամ գրկեց ինձ, համբուրեց և ասաց

— Գնա՛ս բարով...

Հայրս չհամբուրեց... Յես գնում եյի մի արդյունաբերական քաղաք, ուր ծգտում եյին ամենքը:

(Կարմիր Արև, «ԴեՊի ՊԱՆԴԵՏՈՒԹՅՈՒՆ»)

Գրկեց, համբուրեց, գնաս, գնում եյի... բայե՛ր են:

2. Յես նկարում եմ, դու կարդում ես, իսկ Միրուշը խաղում է: Փոքրիկ Վաչիկն հիվանդ է. նա պառկած է անկողնում:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 41. Բայ կոչվում են այն քառերը, վորոնք ցույց են տալիս, թե այս կամ այն առարկան ի՛նչ է անում, ի՛նչ է լինում, ի՛նչ դրուծյան մեջ է: Ուրեմն, բայերը գործողություն կամ դրուծյուն են ցույց տալիս:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 36. Արտագրեցե՛ք յեվ ընդգծեցե՛ք բայերը.

Լույսը դեռ նոր եր բացվել, չե՛ր չեա ընից արթնացա, զգեստներս հագա ու լվացվեցի: Թե՛լ պատրաստ եր: Նախաճաշեցի, գրեբես վերցրի, քայլերս դեպի դպրոց ուղղեցի: Աշակերտները խաղում եյին բակում: Սպասում եյի, վոր զանգը հնչի, վորից հետո դասարան հավաքվեյինք, ուսուցիչը դար, պարապմունքն սկսվեր:

§ 39. 1. Յեկավ վիթխարի ծերունի մի մարդ, կանգնեց, վրդովված տղերանց միջին, մատը դեպի ձոր մեկնելով հանդարտ՝ եսպես նա պատմեց, զոռ տալով չիբխին...

2. Ես վոր լսեցին, դեա ու դեն ցրված տղեք ճեպով ձորը ներս մտան ու մտի տակին, ճամբիցը ծոված, յերկու մարդու թարմ վոտնատեղ գտան:

(Կարմիր Արև, «ԱՆՈՒՇ»)

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 42. Բայերը յերկու թիվ ունեն—յեզակի յեվ նոգնակի: Յեզակի բայը ցույց է տալիս մի առարկայի կատարած գործողությունը կամ դրուծյունը, հոգնակի բայը՝ մեկից սովելի առարկաների:

§ 40. Յես գրում եմ. դու գրում ես. նա գրում է: Մենք կարդում ենք. դուք կարդում եք. նրանք կարդում են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 43. Յես (ինքս), դու (ինքդ), նա (ինքը), մենք (ինքներս), դուք (ինքներդ), նրանք (ինքներ) բառի արտահայտած դեմքերն են:

Յես—առաջին դեմք կամ խոսողը.

դու—յերկրորդ դեմք կամ խոսակիցը.

նա—յերրորդ դեմք կամ վոչ խոսողը և վոչ խոսակիցը:

Մենք—առաջին դեմք խոսողը և իր հետ չեղածները.

դուք—յերկրորդ դեմք կամ խոսակիցը և նրա հետ չեղածները.

նրանք—յերրորդ դեմք կամ վոչ խոսողները և վոչ խոսակիցները:

§ 41. Աշակերտը կարդում է (այժմ, խոսելու ըուպելին):—Աշակերտը կարդում եր, կարդալու չե՛ր, կարդացել եր, կարդացած եր, կարդաց, կարդար, կկարդար, պիտի կարդար (անցյալում, խոսելու ըուպելից առաջ):—Աշակերտը կարդալու չե, կարդա, կկարդա, պիտի կարդա (հետագայում, խոսելու ըուպելից հետո):

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 44. Բայի արտահայտած գաղափարներից մեկն է նայել ժամանակը, վոր ցույց է տալիս, թե քայի յեղեղութունը յե՛րը է կատարվում:

Բայը յերեք ժամանակ ունի.

1. **Ներկա** ժամանակ, վորը ցույց է տալիս, թե քայի յեղեղութունը կատարվում է խոսելու ընդերքին (կարդում եմ, գրում ես):

2. **Անցյալ** ժամանակ, վոր ցույց է տալիս, թե քայի յեղեղութունը խոսելու ընդերքից առաջ է կատարվել կամ առաջ եր կատարվում (յես գնացի, գնում եյի):

3. **Ապառնի** ժամանակ, վոր ցույց է տալիս, թե քայի յեղեղութունը խոսելու ընդերքից հետո յե կատարվելու (գնալու յեմ, գնամ, կգնամ, պիտի գնամ):

Բայերը փոփոխվում են դեմքով, թվով, ժամանակով:

Ցույց տվեք քայերի ժամանակները հետեվյալ հատվածներում.

1. Ամպի տակից ջուր է գալիս,
դռն է տալիս, փրփրում,
են հւմ յարն է նստած լալիս
հոնգուր-հոնգուր են սարում:

2. Ուռին
աղջիկ եր ինձ պես,
մնում եր յարին,
ու ջեկավ նա տես...
Խեղճը դողալով՝
անհույս կռացավ,
դարդից չառացավ,
ուռենի դառձավ:

3. Յես կվառվեմ, հուր կգառնամ,
յես կհալվեմ, ջուր կգառնամ:

(Կարմիր Արև, «ԱնՈՒՇ»)

§ 42. 1. Արամ, առավոտյան շուտ վե՛ր կաց, լվաց-վի՛ր, նախաճաշդ արա՛, վերջընո՛ւ մեր զամբյուղը և գնա՛

շուկա. ճաշի համար անհրաժեշտ մթերքները գնի՛ր, տունը բեր. ճանապարհին մի՛ ուշանա, սրա-նրա հետ յերկար մի՛ խոսի: Հետո Շուշիկի հետ գնացե՛ք դպրոց, դասից յերեք մի՛ ուշանաք, դասից հետո տուն վերադարձեք: Գալիս, լրագրի այսորվա համարը վերցրե՛ք: Ասածներս մի՛ մոռա-նաք, ճշտությամբ կատարեցե՛ք:

2. Վոչխարդ են սարով
տո՛ւտ տուր, տո՛ւն արի,
փախի՛ր դիշերով
ու թաքուն արի...
(Կարմիր Արև, «ԱնՈՒՇ»)

3. Ընկեր բանվորներ, բա՛ց արե՛ք ձեր աչքերը, նայեցե՛ք ձեր շուրջը, գոնե մի հայացք գցեցե՛ք այս քաղաքի փողոցների վրա:
(Կարմիր Արև «ԿԱՊԻՏԱԼԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ»)

4. Զա՛րկ, թմբուկ, զա՛րկ ուժգին, փջի՛Ք, փող, ռեփորի՛ր,
ճե՛րս քալի՛վ ե՛ք դռներից ինչպես զորք մոլեգին
յեկեղեցին—նեռացե՛ք, աղոթողներ,
դպրոցները—նեռացե՛ք, աշակերտներ:
(Կարմիր Արև «ԶԱՐԿ, ԹՄԲՈՒԿ»)

Այս հատվածների մեջ բոլոր բայերը հրամայական յեղանակով են դրված:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ. 45. Հրամայական յեղանակը ցույց է տալիս, վոր խոսողը խոսակցին հրամայում է կամ հորդորում մի քան անելու կամ չանելու. վերջին տեսակի հրամայականը (մի՛ խոսի կամ մի՛ խոսիր) արգելական հրամայական է կոչվում:

Հրամայական յեղանակն ունի յեզակի յեվ հոգնակի թիվ ու միայն մի դեմք (2-րդ դեմք կամ խոսակցը), վրո՛վհետե՛վ հրամայել կարելի յե միայն խոսակցին կամ խոսակիցներին:

ԿԱՆՈՆ 19. Հրամայական յեղանակով արտահայտված քայի վերջին վանկի ծանալորի վրա շեշտ է դրվում. որ. գնա՛, ստացի՛ր, հարցրո՛ւ:

ԿԱՆՈՆ 20. Արգելական հրամայականի շեշտը դրվում է արգելական մի բառի ձայնավորի վրա. որ.՝ մի գնա, մի ստանա, մի հարցնի:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 37. Հետեւյալ նախադասութիւնների բայերը փոխեցնել հրամայական լեզանակի ու զրի առե՛ք. որինակ՝ գնա, գիրքս բերես—գնա, գիրքս բեր:

ա) Այս նախադասութիւնը կարդաս:—Գնա, ինձ համար ջուր բերես:—Մի գնա, Արամին տեսնես և այս գիրքը նրան տաս:

բ) Այս շշտը լցնես ու բերանները փակես:—Այդ մասին Արշակին մեկ հարցնես:—Փողն ինքդ ստանաս ու ինձ բերես:

գ) Կուտես ու համը կտեսնես: Կգաս ու կիմանաս: Այս բանը կանես ու կգառնաս: Կգնես այնտեղ, կթողնես ու կգաս: Կփախցնես, կբերես:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 38. Հետեւյալ նախադասութիւններում հրամայական բայերը փոխեցնել արգելական հրամայականի ու զրի՛ առեք: Որ.՝ նամակն ստացիր և ինձ բեր—նամակը մի ստանա և ինձ մի բերի: Սեղանը մոտեցրու՛ւ պատին:—Հարցրու՛ և իմացիր պատճառն ու ինձ ասա:—Նստիր և դասերդ պատրաստիր: Վեր-վեր թռիր ու ձայն տու՛ր:—Կորիր այստեղից:—Փախիր շուտով: Սառիք ցրտից:—Կեր ու կտացիր: Կարգա՛ ու մարդ գարձիր:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 39. Հետեւյալ նախադասութիւններում հրամայական բայերը փոխեցնել արգելական հրամայականի՝ ՎՈՋ բառը բայերի վրա գնելով. որ.՝ կեր ու կըլտացիր,—վո՛ջ կեր, վո՛ջ կըլտացիր կամ վո՛ջ կեր, վո՛ջ ել կըլտացիր:

Առ ու գնա: Հստիր, տես, ստացիր ու բեր: Գրիգորին ել ասա, Տիգրանին ել, Հովհաննեսին ել: Հաց ել կեր, գործդ ել արա: Արամ, մոտեցրու՛ւ, վրան բարձրացիր, նկարը պատին կախ տուր:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 40. Գտեք հետեւյալ բայերի հրամայականը յեւ՛ արգելականը:

Գնալ, մնալ, կարդալ, գրել, սրել, չերգել, նկարել, զարմանալ, ստանալ, մեծանալ, հպարտանալ, կոտորաւել, ջարդոտել, փշրաւել, մոտեցնել, հարցնել, կորցնել, փախցնել, թռչել, թոցնել, սառչել, սառցնել, տեսնել, հասնել, մտնել, չննել, տանել, ուտել, կարդացնել, կոտորվել, հագնել, սանրվել, գալ, տալ, լալ, պար գալ, թափ տալ, սիրաւանել, վեր կենալ, ահանջ գնել, ծափ տալ:

§ 43. 1. Այս շենքի բարձրութիւնը մոտավորապէս հինգ մետր կլինի. չերկարութիւնը տասնհինգ մետր կլինի: Այս շենքի դահլիճը հարլուր հիսուն մարդ կտանի: Մեր ընթերցարանում մեր բոլոր լրագրերը կգտնես:

2. Ձեզ կհայտնեն ու կծաղրեն, կատեն Եւ կհալածեն, ձեզ համար մտրակներ, գնդակներ ու բանտեր կաւտրաստեն:

(Կարմիր Արև, «ԿԱՊԻՏԱԼԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ»)

3. Գլխատութեան մռայլ ժամին գլուխդ վայր կբերես, և զանգերը կողզանջեն, և դաշույնը կփաղփաղի, և մկանունք կաղաղակեն, և կլինի շքեղ հանդես, մեծապայծառ տոն ու հանդես կարմիր արջան և մետաղի:

(Կարմիր Արև, «ԳԼՈՒԽԸ»)

Այս հատվածներում բայերը դրված են յենթադրական լեզանակի:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 46. Յենթադրական լեզանակը ցույց է տալիս, վոր խոսողը բայի լեզելութեան մասին յենթադրաբար է արտահայտվում, յենթադրում է կամ կասկած է հայտնում:

Յենթադրական լեզանակով դրված բայը միշտ ապառնի չե և ունի ապառնի ներկա և ապառնի անցյալ: Ապառնի ներկան ցույց է տալիս մի չեղելութիւն, վոր ներկայի նկատմամբ ապառնի չե. որ.՝ նա կգնա: Ապառնի անցյալը ցույց է տալիս մի չեղելութիւն, վոր անցյալի նկատմամբ

ապառնի յե. որ.՝ նա կգնար: Յենթադրականը բոլոր դեմքերն ել ունի:

ԿԱՆՈՆ 21. Յենթադրականի վրա դրվող կ-ն ընդունված ե բային կպած գրնլ—կգնա, կասի:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Յենթ. ապ. ներկա	Յենթ. ապ. անցյալ
Յեա կասեմ մենք կասենք	յես կասելի մենք կասելինք
դու կասես դուք կասեք	դու կասելիր դուք կասելիք
նա կասի նրանք կասեն	նա կասեր նրանք կասելին

ԿԱՆՈՆ 22. Յենթադրականի բացասական ձևվը կազմելու համար գործ են ածվում վոչ, չ. որ.՝ վոչ կգնամ և վոչ կասեմ կամ՝ չեմ գնա և չեմ ասի:

§ 44. Դուք բոլորդ վաղը դպրոց պիտի գաք: Դպրոցի ճակատը զարդարված պիտի լինի: Ամենքս կարգ պիտի կանգնենք: Բոլորս պիտի մասնակցենք տոնական թափօրին: Վոչ վոք չպիտի բացակայի: Վոչ պիտի խոսեք, վոչ շարքից դուրս գաք, վոչ իրար հրեք: Որինակելի կարգապահություն պիտի լինի: Թափօրն առավոտյան ժամի տասին պիտի սկսվի:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են հատկադրական յեղանակով:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 47. Հարկադրական յեղանակը ցույց ե տալիս, վոր խոսողը յեղելության մասին խոսում ե իբրեւ մանրամասնության կամ մի անհրաժեշտ բանի մասին, կամ անհրաժեշտ ու ստիպողական ե գտնում, վոր բայի յեղելությունն այս կամ այն կերպ լինի:

Հարկադրական յեղանակով դրված բալը միշտ ապառնի յե և նույնպես ունի ապառնի ներկա և ապառնի անցյալ ձևերը. որ.՝ յես պիտի գնամ. յես պիտի գնայի. — յես չպիտի գնամ. յես չպիտի գնայի: — Յես վոչ պիտի գնամ և վոչ ել

պիտի տեսնեմ. — յես վոչ պիտի գնայի և վոչ ել պիտի տեսնելի. — Ունի բոլոր դեմքերը:

ԿԱՆՈՆ 23. Հարկադրական յեղանակի վրա դրվում ե պիտի կամ պեսք ե բառերից մեկն ու մեկը. իսկ յեթե բայը բացասական ե, այդ դեպքում չպիտի կամ չպեսք ե. որ.՝ չպիտի գնամ, չպետք ե գնամ. կարելի յե նաև՝ պիտի չգնամ, պետք ե չգնամ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 41. Կազմեցե՛ք ինքներդ հարկադրական ապառնի ներկայի յեվ հարկադրական ապառնի անցյալի խոնարհման պատկերը, թե դրական յեվ թե բացասական:

§ 44. 2. Աշտ, գնաս Ունիկի մոտ, ասես՝ դիրքը տա, վոր դասս պատրաստեմ. թե դու չկարողանաս, ինդրեմ Մինասին ասես՝ նա բերի. դե, սիրելիս, չմոռանաս, միտդ լավ պահես: Բան ե՝ թե Մինասին ել չտեսնես, ինձ իմաց անես:

2. Կորչեմ բեգար, դադարդուն,
քար-սարեսար, դադարդուն,
մեռնեմ, պրծնեմ ես որից,
բալքի առնեմ դադար, քուն:
... վայ թե հանկարծ իմանա,
յես ազատվեմ ես ցավից,
աչքը լալով նա մնա:

(Կարմիր Արև, «ԱՆՈՒՇ»)

Այս հատվածում բայերը դրված են ըղձական յեղանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 48. Ըղձական յեղանակը ցույց ե տալիս, վոր ասողը կամ խոսողը ցանկանում ե՝ այս կամ այն յեղելությունը կատարվի, լինի. ըղձականն իր նշանակությամբ հակառակ ե հրամայական յեղանակին. որ.՝ ըղձական—գնաս՝ ջուր բերես, հրամայական՝ գնա, ջուր բեր:

Ըղձական յեղանակն ունի ապառնի նշանակություն և յերկու ձև՝ ըղձական ապառնի ներկա, ըղձական ապառնի անցյալ (որ.՝ գնամ, գնայի): Ունի բոլոր դեմքերը:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 42. ա) Ինքներդ կազմեցե՛ք ըղձական ապառնի ներկայի յեվ ըղձական ապառնի անցյալի լրիվ պատկերը, վորեվն ըսյ վերցնելով իբրեվ որինակ. ձեր կազմած պատկերը գրի՛ առեք:

բ) Յուզց տվեք, թե ըղձական, լենթադրական և հարկադրական լեղանակների մեջ ձեզ վական յեվ իմաստի ինչ տարբերություններ կան (որ.՝ տաս ուրբի լինի, տաս ուրբի կլինի, տաս ուրբի պիտի լինի):

գ) Կազմեցե՛ք վորեվն ըսի ըացասական ըղձականի պատկերը՝ չ, վոչ ավելացնելով այդ ըայի վրա:

Ըղձականի վեր ձեն և գործածված հետևյալ վոտանափորներում.

1. Ա՛խ, յես յերանի
կայծակ լիճեյի,
վորոտ—ճայթյունով
մոայլ ամպերից
ժայթեյի ըմբոստ,
գարկեյի ուժգին,
պատռեյի խավար
կամարը յերկնի...

(Հովհ. Թում. «ԲԱՆԱՍՏ».)

2. Կուզեյի՛ հնչեք իմ փողն ահարկու,
քնդացներ սրտեր յուր ձայնով հուժկու,
քնածը զարթներ, թուլլն առիանա՛ր՝
կովելու մինչ մահ՝ սուրբ գործի համար:

(Հովհ. Հովհ. «ԲԱՆԱՍՏ».)

§ 45. Այսոր արեւ պայծառ ժպտում և. ամեն ինչ վորողված և նրա շողերով: Առափոտյան դեռ շատ վաղ վեր եմ կացել. ահա նախաճաշում եմ, վորից հետո գնալու յեմ դպրոց: Ժամի լոթը խիկց: Քալերս ուղղում եմ դեպի դպրոց:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են սահմանական լեղանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 49. Սահմանական լեղանակը ցույց և տալիս, վոր ասողը լեղելություն մասին խոսում և իբրեվ իրական, ճիշտ մի ըանի մասին: Այդպիսով, սահմանական լեղանակը խիստ տարբերվում և բոլոր մյուս լեղանակներից, վորոնք կամ յենթադրություն ու կասկած, կամ անհրաժեշտություն, կամ ցանկություն յեվ կամ հրաման են արտահայտում:

§ 46. Յես կարդում եմ, դու գրում ես, նա նկարում է: Մենք կարդում ենք, դուք գրում եք, իսկ նրանք նկարում են:

2. Անլուելի վեպում և
պղտոր ջուրը Դեբետի,
նրա ափին կանաչում և
մենակ շիրիմն իգիթի....
Ու հոսում և գիշեր-ցերեկ
արցունքն անբախտ աղջկա,
բայց իր սիրած տղան յերբեք
չկա՛, չկա՛ ու չկա՛...

(Կարմիր Արև, «ԱՆՈՒՇ»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմանական լեղանակի ներկա ժամանակ (անկատար կամ բուն ներկա):

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 50. Անկասար ներկան (կամ բուն ներկան) ցույց և տալիս մի լեղելություն, վոր տեղի յե ունենում խոսելու ըոպելին յեվ դեռ շարունակվում է: Ունի բոլոր դեմքերը:

ԿԱՆՈՆ 24. Անկատար ներկայում՝ եմ, ես, ե, ենք, եք, են—միշտ առանձին են գրվում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 43. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվն ըսի անկատար ներկայի պատկերը, դրական յեվ ըացասական:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 44. Գտե՛ք հետեվյալ ըայերի անկատար ներկան.

Խոսել, տանել, նստել, նստեցնել, հարցնել, փախչել, փախցնել, ուտել, գալ, տալ, լալ, ջարդվել, կտրվել, թափ տալ, պար գալ, սիրտ անել, լինել:

§ 47. 1. Յես գնում եյի դպրոց, դու գալիս եյիք դեպի տուն. Աշտը քեզ հետ եր: Մենք գնում եյինք, դուք գալիս եյիք, նրանք յերգում եյին:

2. Նստում եր Հասոն ժայռերի գլխին: Յեվ նվագում եր: Վոչխարները լսելուն պես՝ թողնում եյին ամեն ինչ, անցնում ամեն բան, գալիս, Հասոյի շուրջը հավաքվում:

(Կարմիր Արև, «ԼՈՒՐ-ԴԱ-ԼՈՒՐ»)

3. Կեսորվա ժամի մեկն եր: Ճաշի գնացած բանվորներին ճշտապահ շվին նորից գործի յեր կանչում...

Բանվորները խումբ-խումբ քայլում եյին դեպի գործարանը, մի պահ խոնվում դարպասի առաջ ու, ներս մտնելով, ցրվում ամեն մեկն իր տեղը:

(Կ. Ա. «ՄԱՐՏԱԿՈՉ»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի անկատար անցյալ ժամանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 51. Անկատար անցյալը ցույց ե տալիս մի յեղելութուն, վոր սկսված ե յեղել անցյալում (խոսելու քուպից առաջ) յեվ չի վերջացել: Ունի բոլոր դեմքերը:

ԿԱՆՈՆ 25. Անկատար անցյալում՝ եյի, եյիր, եր, եյինք, եյիք, եյին—միշտ առանձին են գրվում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 45. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվ բայի անկատար անցյալի խոնարհման պատկերը, դրական յեվ բացասական:

§ 48. Մեր կուլեկտիվի վորոշման համաձայն, վաղը մենք գնալու յենք եքսկուրսիա: Մեզ հետ լինելու յե մեր ուսուցիչը: Հետազոտելու յենք կաշվի գործարանը: Ուսուցիչը ցույց ե տալու և բացատրելու յե կաշի պատրաստելու ձևերը: Մեր եքսկուրսիան շարադրության նյութ ե լինելու:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի ապառնի ներկա ժամանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 52. Սահմանական յեղանակի ապառնի ներկան ցույց ե տալիս մի յեղելութուն, վոր խոսելու վայրկյանից հետո յե կատարվելու իբրեվ իրական մտադրութուն, վորոշում կամ համոզում, հակառակ յենթադրականի (տես § 25, վորոշում 45):

ԿԱՆՈՆ 26. Ապառնի ներկայում՝ յեմ, յես, յե, յենք, յեք, յեն—առանձին են գրվում: Յ ավելանալու պատճառն այն ե, վոր նախորդ բառը վերջանում ե ծայնավորով (գնալու յեմ):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 46. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվ բայի ապառնի ներկայի խոնարհման պատկերը, դրական յեվ բացասական:

§ 49. Յերեկվա վատ յեղանակի պատճառով մեր հետաձգած եքսկուրսիան լինելու յեր առավոտյան: Մասնակցելու յեր մեր ամբողջ կուլեկտիվը: Բոլորս մեր հուշատետրերը վերցնելու եյինք մեզ հետ: Հետազոտելու եյինք կաշվի գործարանը և ապա շարադրության նյութ եյինք դարձնելու:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի ապառնի անցյալ ժամանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 53. Սահմանական ապառնի անցյալը ցույց ե տալիս մի յեղելութուն, վոր տեղի յեր ունենալու անցյալում իբրեվ իրական մտադրութուն կամ համոզում, վորը, սակայն, զանազան պատճառներով տեղի չի ունեցել: Ունի բոլոր դեմքերը:

ԿԱՆՈՆ 27. Ապառնի անցյալում՝ եյի, եյիր, յեք, եյինք, եյիք, եյին—գրվում են առանձին:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 47. Ինքներդ կազմեցե՛ք անկասար անցյալի խոնարհման պատկերը, դրական յեվ բացասական:

§ 50. 1. Պետրոս, այսոր դասից ուշացել ես. զանգը վաղուց տվել ե. ընկերներդ հավաքվել են դասարան, ուսուցիչը ներս ե մտել, դասն սկսվել ե:

2. Յեւ գարերը, վոր անցել են մեր Նախիրյան փողոտ ճամպով, կարծես վոչինչ չեն հարցել զալիքների թափին տենդոտ.— անց են կացել նրանք խոժոռ ու չեն նայել յետև յերբեք ու թողել են հյուղեր փողոտ ու սրտամաշ մշուշ ու մեզ, ու թողել են ժամեր անդեմ ու զանգերի յերազը ծեր, ու թողել են թուիչք անթիև ու հողագույն դիմագծեր:

(Կարմիր Արև, «ԳՅՈՒՂԻ ՅԵՐԳԸ»)

3. Աստված է մեռել, յերկինք է փել,
Յերկինքն է նեղվել, թե՞ ովկիանոսն է տեղահան յեղել:

(Կարմիր Արև, «ԱՊՍՏՈՒՄԲՈՒԹՅՈՒՆ»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի վաղակատար ներկա:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 54. Վաղակատար ներկան ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր ավելի վաղ է կատարվել, քան խոսելու ըուպելին կատարվող մի ուրիշ յեղելություն (դու աչք գիրքը նոր ես կարդում, իսկ նա արդեն կարդացել է):

ԿԱՆՈՆ 28. Վաղակատար ներկայում՝ եմ, ես, ե, ենք, եք—գրվում են առանձին:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 48. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվե բայի վաղակատար ներկայի խոնարհման պատկերը, դրական յեվ բացասական:

§ 51. 1. Արևը դեռ չեր ծագել, մեր կուլեկտիվը հասել եր սարի ստորոտը: Ընկերներից միքանիսն արդեն սարն եյին բարձրացել, տեղ եյին ընտրել:

2. Շները հալածել, խեղդոտել ելին նրան, անողորմ կերպով բզկտել նրա մորթին, մանուկները քարկոծ ելին արել:

(Կարմիր Արև, «ՓՈՂՈՑՈՒՄ»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի վաղակատար անցյալ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 55. Վաղակատար անցյալը ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր խոսելու վայրկյանից առաջ է կատարվել յեվ ավելի վաղ, քան անցյալում կատարվող վորեվե

ուրիշ յեղելություն (դու կարդում եյիր, իսկ նա արդեն կարդացել էր):

ԿԱՆՈՆ 29. Վաղակատար անցյալում՝ եյի, եյիր, եր, եյինք, եյիք, եյին—առանձին են գրվում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 49. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվե բայի վաղակատար անցյալի խոնարհման պատկերը, դրական յեվ բացասական:

§ 52. Մեր դպրոցի շենքն այսօր մաքրված է, ամեն ինչ կարգի յե բերված: Դասարաններում պատերից նկարներ, քարտեզներ ու դիագրամներ են կախ տված: Դպրոցի մուտքի մոտ աղդ է կպցրած՝ վոտքերը մաքրելու և ապա ներս մտնելու մասին:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի ճարակատար ներկա ժամանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 56. Հարակատար ներկան ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր ավելի վաղ է կատարվել, քան ներկայում կատարվող մի ուրիշ յեղելություն. բացի աչք, յեղելությունը հարատևվում է մինչև վ խոսելու վայրկյանը, (դու նոր ես նստում, իսկ նա արդեն նստած է.— դու նոր ես քնում, իսկ նա արդեն քնած է):

ԿԱՆՈՆ 30. Հարակատարի ած վերջավորությունը գրվում է ծ-ով (գրած, գրված, ջարդած, ջարդված):

ԿԱՆՈՆ 31. Հարակատար ներկայում՝ եմ, ես, ե, ենք, եք—առանձին են գրվում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 50. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվե բայի հարակատար ներկայի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական:

§ 53. Հրապարակի մեջտեղը շինված եր մի բարձր ամբիոն՝ ճառախոսների համար: Ահագին բազմություն եր հավաքված: Շենքերի ճակատները զարդարված ելին կարմիր դրոշակներով, հեղափոխական գործիչների նկարներով, ծաղիկներով ու կանաչներով: Մենք կանգնած եյինք ամբիոնի մոտ:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են սահմանա-
կան լեզանակի հարակաճաւ անցյալ ժամանակ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 57. Հարակաճաւ անցյալը ցույց է տա-
լիս մի յեղելութուն, վոր անցյալում մի ուրիշ յեղելութունից
ավելի վաղ է կատարված, քացի ալի, հարատեվում է մինչեւ
անցյալի մի ուրիշ յեղելութուն (դու յերեկ քնում եյիր,
իսկ նա արդեն քնած էր):

ԿԱՆՈՆ 32. Հարակատար անցյալում՝ եյի, եյիր, եր,
եյինք, եյիք, եյին — առանձին են գրվում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 51. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեւէ բայի
հարակատար անցյալի խոնարհման պատկերը:

§ 54. 1. Դպրոցի դահլիճում տեղի ունեցավ աշխո-
հրդի ժողովը: Նախագահը կարդաց որակաւոր, միջանի-
լրացումներ յեղան: Յուրաքանչյուր հարց առանձին-առան-
ձին քննութեան առարկա դարձավ: Բոլոր վորոշումները
քարտուղարն արձանագրեց:

2. Բակի լաշն դռները քացվեցին, կառքն ու ձին
անհետացան, ներս մտավ և ինքը՝ Գան տերը, դռները
փակվեցին:

(Կարմիր Արև, «ՓՈՂՈՅՈՒՄ»)

3. Շողենավը կես ժամի չափ կանգ առավ Հրդսնի
առջև: Շողեշարժ նավակներով յեկան ինչ-վոր պաշտոնյա-
ներ, կատարեցին ինչ-վոր ձևականութուններ: Այդ միջոցին
նայեցի դեպի ովկիանոս և զարմացա:

(Կարմիր Արև, «ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմա-
նական լեզանակի անցյալ կաճաւյալ:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 58. Անցյալ կատարյալը ցույց է տալիս
մի յեղելութուն, վոր պարզապես խոսելու վայրկյանից ա-
ռաջ է կատարվել:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 52. Կազմեցե՛ք վորեւէ բայի անցյալ
կատարյալի խոնարհման պատկերը՝ դրական և բացասական:

ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԱՄՓՈՓՈՒՄ

(Ընդհանուր պատկեր)

I ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Անկաճաւ ներկա

ուտում եմ
ուտում ես
ուտում ե
ուտում ենք
ուտում եք
ուտում են

—
չեմ ուտում
չես ուտում
չի ուտում
չենք ուտում
չեք ուտում
չեն ուտում

2. Անկաճաւ անցյալ

ուտում եյի
ուտում եյիր
ուտում եր
ուտում եյինք
ուտում եյիք
ուտում եյին

—
չեյի ուտում
չեյիր ուտում
չեր ուտում
չեյինք ուտում
չեյիք ուտում
չեյին ուտում

3. Ապառնի ներկա

ուտելու չեմ
ուտելու չես
ուտելու չե
ուտելու չենք
ուտելու չեք
ուտելու չեն

—
չեմ ուտելու
չես ուտելու
չի ուտելու
չենք ուտելու
չեք ուտելու
չեն ուտելու

4. Ապառնի անցյալ

ուտելու եյի
ուտելու եյիր
ուտելու չեր
ուտելու եյինք
ուտելու եյիք
ուտելու եյին

—
չեյի ուտելու
չեյիր ուտելու
չեր ուտելու
չեյինք ուտելու
չեյիք ուտելու
չեյին ուտելու

5. Վաղակասար ներկա

կերել եմ
կերել ես
կերել ե
կերել ենք
կերել եք
կերել են

—
չեմ կերել
չես կերել
չի կերել
չենք կերել
չեք կերել
չեն կերել

7. Հարակասար ներկա

կերած եմ
կերած ես
կերած ե
կերած ենք
կերած եք
կերած են

—
չեմ կերած
(կամ կերած չեմ)
չես կերած
չի կերած
չենք կերած
չեք կերած
չեն կերած

9. Սնցյալ կասարյալ

կերա
կերար

6. Վաղակասար անցյալ

կերել եյի
կերել եյիր
կերել եր
կերել եյինք
կերել եյիք
կերել եյին

—
չեյի կերել
չեյիր կերել
չեր կերել
չեյինք կերել
չեյիք կերել
չեյին կերել

8. Հարակասար անցյալ

կերած եյի
կերած եյիր
կերած եր
կերած եյինք
կերած եյիք
կերած եյին

—
չեյի կերած
(կամ կերած չեյի)
չեյիր կերած
չեր կերած
չեյինք կերած
չեյիք կերած
չեյին կերած

չկերա
չկերար

կերավ
կերանք
կերաք
կերան

չկերավ
չկերանք
չկերաք
չկերան

II ՀԴՁԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ապառնի ներկա

ուտեմ
ուտես
ուտի(ե)
ուտենք
ուտեք
ուտեն

—
չուտեմ
չուտես
չուտի
չուտենք
չուտեք
չուտեն

2. Ապառնի անցյալ

ուտեյի
ուտեյիր
ուտեր
ուտեյինք
ուտեյիք
ուտեյին

—
չուտեյի
չուտեյիր
չուտեր
չուտեյինք
չուտեյիք
չուտեյին

III ՅԵՆԹԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ապառնի ներկա

կուտեմ
կուտես
կուտի(ե)
կուտենք
կուտեք
կուտեն

—
չեմ ուտի(լ)
չես ուտի
չի ուտի

2. Ապառնի անցյալ

կուտեյի
կուտեյիր
կուտեր
կուտեյինք
կուտեյիք
կուտեյին

—
չեյի ուտի(լ)
չեյիր ուտի
չեր ուտի

չենք ուտի
չեք ուտի
չեն ուտի

չեցինք ուտի
չեցիք ուտի
չեցին ուտի

IV ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ապառնի ճերկա

Պիտի ուտեմ
պիտի ուտես
պիտի ուտի(ե)
պիտի ուտենք
պիտի ուտեք
պիտի ուտեն

չպիտի ուտեմ
(պիտի չուտեմ)
չպիտի ուտես
չպիտի ուտի(ե)
չպիտի ուտենք
չպիտի ուտեք
չպիտի ուտեն

2. Ապառնի անցյալ

պիտի ուտեցի
պիտի ուտեցիր
պիտի ուտեր
պիտի ուտեցինք
պիտի ուտեցիք
պիտի ուտեցին

չպիտի ուտեցի
(պիտի չուտեցի)
չպիտի ուտեցիր
չպիտի ուտեր
չպիտի ուտեցինք
չպիտի ուտեցիք
չպիտի ուտեցին

V ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

կեր

կերեք

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 53. Արտագրեցե՛ք՝ դրական բայերը բացասական դարձնելով յեվ, ընդհակառակը, բացասական բայերը՝ դրական։

Որ՝ հարցրու Տիգրանին, նա քեզ կասի այդ մասին։ Մի հարցնի Տիգրանին, նա քեզ չի ասի այդ մասին։

Ստացիր այդ գրութիւնը և Արշակին տա՛ր։—Միտք, գնաս՝ ջուր բերեա՛ւ։—Արամը չեկե՛լ ե, արդո՛ք։—Նրան ենք սպասում։—Յեկե՛լ ե, տեսել ու գնացե՛լ։—Թե տեսել ե և թե հետը խոսել։—Վոչ կարդացել ե, վոչ ել միտքը հաս-

կացել։—Յես այդ բանը նոր եմ իմանում։—Գրիգորը գլուղ կգնար, յեթե կառք լիներ։—Յերանի գնալի և նրան տեսնելի։—Հերթը քոնն ե, դո՛ւ պիտի գնաս։—Վոչ Շուշիկն ե յեկել, վոչ ել Վարսիկը։—Մենք հաճախ տեսնում եյինք նրանց։—Գլուղը քաղաքից հեռու յե։—Նա կարոտ չի ոգնութիւն։—Յեկ և այս բանը տես։—Յեթե գրադարան գնաս, այդ գիրքը կստանաս։—Լավ կանես, յեթե գնաս։—Մի փախցնի, այդ ի՞նչ ե։—Մի հարցնի, պատասխանը չես ստանա։—Այդ տղան հինգ տարեկան կլինի։—Մեր գնացած ճանապարհը տաս կլլոմետր կլինի։

Յո՛ւյց տվեք բայերը, խոսքերը լրացնելով.

Ոխտն աղբյուրից ջուր ե առել,
կույս սափորով, լուռ ու մունջ,
ոխտը ծաղկից ծաղիկ քաղել,
կապել սիրո ծաղկեփունջ.
Ջուրն ու ծաղկունք աստղունք դրել,
խնդիրք արել աստղերին,
փափագ սրտով խնդիրք արել՝
բարի ժպիտն իր սերին...
(Հովհ. Թումանյան, «ԱնՈՒԾ»)

ՀԱՐՅ.—Ի՞նչն ե պակասում խոսքերի մեջ։

Ի՞նչ ժամանակ են դրված բայերը։

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 54. Արտագրեցե՛ք նետեվյալ հատվածը, ճերկա ժամանակը փոխելով անցյալ կատարյալի.

Որ՝ Արամը գնում ե տուն, տեսնում ե մորը։—Արամը գնաց տուն, տեսավ մորը։

Լույսը բացվում ե։ Փոքրիկ Սուրբիկը զարթնում ե քնից, լվացվում և, նախաճաշ անելուց հետո, դպրոց ե շտապում։ Ճանապարհին պատահում ե իր ընկերոջը՝ Հաւրաճի Լեիկին. յերկուսը միասին, կատակներ անելով, գնում են դպրոց։

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 55. Արտագրեցե՛ք նետեվյալ հատվածը, բայերի առաջին դեմքը յերրորդ դեմքի փոխելով.

Որ.՝ չես վեր կացա և գնացի.—նա վեր կացավ ու գնաց:

Յես դեռ շատ փոքր ելի, չերբ առաջին անգամ ավտոմոբիլ ու յերկաթուղի տեսա: Հիշում եմ, թե վերջան զարմացա. չեյի կարողանում հասկանալ նրանց շարժվելու պատճառը:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 56. Արտագրեցե՛ք հետեւյալ հատվածը, րդձակամ յեղանակը հրամայականի փոխելով:

Որ.՝ այս գիրքը տանես ու տաս նրան.—այս գիրքը տար և տուր նրան:

Սուրբիկ, առավոտը շուտ վեր կենաս ու շուկա գնաս, ճաշի մթերքն ինքդ առնես, տուն բերես. ճանապարհին շուշանաս, սրահնրա հետ չխոսես, շուտ տուն գաս, մթերքները մալրիկիդ հասցնես:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 57. Պատմեցե՛ք անցյալում տեղի ունեցած վորես դեպք ներկա ժամանակով. ձեր պատմածը գրի առեք:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 58. Պատմեցե՛ք ձեր կենսագրությունը, շատ համառոտ և վաղակատար ներկայով (որ.՝ չես ծնվել եմ...): Ձեր պատմածը գրի առեք:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 59. Պատմեցե՛ք անցյալում հաճախ կրկնվող մի բան (որ.՝ չես ամեն որ գնում ելի լողանալու):—Ի՞նչ ժամանակով եք պատմում:—Նույնը պատմեցե՛ք անկատար ներկայով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 60. Նկարագրեցե՛ք մեր դպրոցը, ձեր տունը, գյուղը, քաղաքը, ձին...: Առարկաների նկարագրության մեջ բայերն ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 61. Ձեր գյուղում ի՞նչ առածներ եք խել, ասացե՛ք. Ի՞նչ ժամանակներ են գործածվում այդ առածներում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 62. Ձեր գյուղում ի՞նչ սովորություններ կան, պատմեցե՛ք. պատմածը գրի առեք:—Ի՞նչ ժամանակով եք պատմում ձեր գյուղի սովորությունները:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 63. Ի՞նչ կուգե՞լք դուք դռնալ, ասացե՛ք:—Ի՞նչ ժամանակով եք հայտնում ձեր ցանկությունները և ի՞նչ յեղանակով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 64. Առողջապահական միջանի կանոններ շարադրեցե՛ք:—Բայերը ի՞նչ յեղանակ և ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 65. Թվաբանական, յերկրաչափական... միջանի որոնքներ ասացե՛ք:—Բայերը ի՞նչ յեղանակ և ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 66. Բնութագրեցե՛ք ձեր կարգացած պատմվածքների հերոսներից մեկին:—Բնութագրության մեջ բայերն ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 67. Խոնարհեցե՛ք՝ գնալիս լինել, գնալու լինել, գնացած լինել:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 68. Գտե՛ք ստորև հիշատակված բայերի յեղանակներն ու ժամանակները:

Յերեք շաբաթ կլինի, վոր նա հիվանդ պառկած ե:—Ասա նրան, վոր չես գնում եմ տուն:—Գաս ինձ մոտ՝ խոսենք:—Կառք պիտի լինի, վոր գնամ:—Մենք միասին գնում ելինք, Գուրգենին հանդիպեցինք:—Դու գրում ես, իսկ չես արդեն գրել եմ:—Դու ուտում ելիր, իսկ չես արդեն կերել ելի:—Մայրը քնում ե, իսկ յերեխան արդեն քնած ե:—Դու հագնվում ելիր, իսկ չես հագնված ելի:—Մի կառք լինել, աջտեղ գնալի:—Սահակը գնացած պիտի լինի:—Յերբ դու գալիս ես ինձ մոտ, չես գնացած եմ լինում:—Յերբ աչտեղ եմ հասնում, դու միշտ աչտեղով անցնելիս ես լինում:—Յեթե գնալու լինեյի, կառք կկանչեյի:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 69. Լրացրե՛ք հետևյալ բայերը՝ ստորև ցույց տված ձևով:

1. Անկ. ներկ.	2. Վաղ. ներկ.	3. Անց. կառ.	4. Հրավ.
Գնում եմ	գնացել եմ	գնացի	գնա
Ուտում եմ	կերել եմ	կերա	կեր

1. Անկ. ցերկ.	2. Վաղ. ցերկ.	3. Անց. կառ.	4. Հրամ.
Տեսնում եմ	տեսել եմ	տեսա	տես
Հասնում եմ	»	»	»
Մտնում եմ	»	»	»
Իմանում եմ	»	»	»
Իմացնում եմ	»	»	»
Թռչում եմ	»	»	»
Փախչում եմ	»	»	»
Կորչում եմ	»	»	»
Գալիս եմ	»	»	»
Տալիս եմ	»	»	»
Փախցնում եմ	»	»	»
Կորցնում եմ	»	»	»
Կարգացնում եմ	»	»	»
Կարգալ եմ տալիս	»	»	»
Գրել եմ տալի	»	»	»
Սիրտ եմ անում	»	»	»
Գնալիս եմ լինում	»	»	»
Գնալու չեմ լինում	»	»	»
Գնացած եմ լինում	»	»	»
Առնում եմ	»	»	»
Չեմ ուտում	»	»	»
Չեմ մտնում	»	»	»
Չեմ փախչում	»	»	»
Սիրտ չեմ անում	»	»	»
Ճաշած չեմ լինում	»	»	»

§ 55 ա) 1. Այն աշակերտը, վոր կարդում եր, յեկավ:
2. Կարդացող աշակերտը յեկավ:

բ) 1. Այն նամակը, վոր գրեցիր, տուր:
2. Քո գրած նամակը տուր:

գ) 1. Այն գիրքը, վոր պիտի կարդաս, կբերեմ:
2. Քո կարդալու գիրքը կբերեմ:

Կարդացող, գրած, կարդալու—դերբայներ են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 58. Դերբայ կոչվում են բայի այն ձևերը, վորոնք դեմք չունեն:

Դերբայները հետեվյալ վերջավորություններն ունեն.

ա) ալ, ել—կարգալ, գրել—այս դերբայը կոչվում է անորոշ դերբայ, վոր բայի գործողության անունն է ցույց տալիս և գործ է ածվում իբրև բաղանուն (գրել, գրելու, գրելուց, գրելով):

բ) ում, իս—կարգում, կարգալիս—անկասար դերբայ, վորից կազմվում են անկատար ներկան և անկատար անցյալը (գրում եմ, գրում եյի):

գ) ու, իմ—գրելու, գրելիք—ապառնի դերբայ.—ու վերջավորությամբ ապառնի դերբայից կազմվում են սահմանական յեղանակի ապառնի ներկան և ապառնի անցյալը (գրելու չեմ, գրելու եյի). կարող է գործածվել իբրև բայածական (գրելու թուղթ), իսկ իք վերջավորությամբ ապառնի դերբայը գործ է ածվում կամ իբրև զոյական (յես գրելիք ունեմ—ինչ ունեմ) և կամ իբրև բայածական (իմ գրելիք նամակը):

դ) ած, ել—գրած, գրել, կարդացած, կարդացել.—ած վերջավորությամբ դերբայը կոչվում է հարակատար անցյալ դերբայ. նրանով կազմվում են հարակատար ներկան և հարակատար անցյալը (կարդացած եմ, կարդացած եյի). կարող է գործածվել իբրև ածական (կարդացած գիրք). ել վերջավորությամբ դերբայը կոչվում է վաղակատար դերբայ. նրանով կազմվում են վաղակատար ներկան և վաղակատար անցյալը:

ե) ող—գրող, կարդացող—յենթական դերբայ. գործ է ածվում իբրև բայածական (կարդացող աշակերտ):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 60. 1. Բացատրեցե՛ք առ, ոս, ս միջաձանցների նշանակությունը հետեվյալ անորոշ դերբայների մեջ.

կուտել — կուտատել
կարել — կարատել
ջարդել — ջարդոտել
ծակել — ծակոտել

նստել — նստոտել
պսոկել — պսոկոտել
փշրել — փշրտել
պատուել — պատուտել:

2. Բացատրեցե՛ք ացն, եցն, ցն միջածանցների նշանակությունը հետեվյալում:

կարդալ — կարդացնել	մոտենալ — մոտեցնել
խաղալ — խաղացնել	կորչել — կորցնել
հասել — հասեցնել	փախչել — փախցնել:

Վերոհիշյալ ձևով ածանցեցե՛ք հետեվյալները.

Խոսել, իմանալ, սառել, հասնել, պրծնել, դառնալ, լալ, ուտել:

3. Բացատրեցե՛ք Վ միջածանցի նշանակությունը.

կարել — կարվել	հեռանալ — հեռացվել
սպանել — սպանվել	ներկայանալ — ներկայացվել
տանել — տարվել	վերանալ — վերացվել
գողանալ — գողացվել	յուրացնել — յուրացվել:

Ե. Մ Ա Կ Բ Ա Յ

§ 56. Բանվորներն արագ գործի կպան. բրիչներն ուժգին, շեշտակի մխվում ելին լերկրի կուրծքը:—«Հիմա կգլորենք»,—խրոխտ հնչեց մեկի շատ ուժեղ ձայնը:

Ուժգին, շեշտակի, հիմա, խրոխտ, շատ բառերը մակբայներ են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 59. Մակբայ կոչվում են այն բառերը, վորոնք, բայի վրա դրվելով, ցույց են տալիս բայի գործողության զանազան պարագաները, այսինքն, թե բայի գործողությունը վորտեղ է կատարվում (տեղի պարագա), լերբ է կատարվում (Ժամանակի պարագա), ինչպես կամ ինչ կերպ է կատարվում (ձևի կամ վորակի պարագա), ինչ չափով, վորքան, քանի անգամ է կատարվում (քանակի պարագա), ինչու համար, ինչ նպատակով է կատարվում (նպատակի պարագա), ինչու, ինչ պատճառով է կատարվում (պատճառի պարագա):

Ածականները, բայի վրա դրվելով, մակբայ են դառնում յեվ վորեվ պարագա յեն ցույց տալիս: Ածականն ածականի վրա դրվելով՝ նույնպես մակբայ է դառնում, հատկությունն վորեվ աստիճան ցույց տալով (տես վորոշում 38):

Հայերենում բուն մակբայներ շատ քիչ կան. պակասը լրացվում է ածականներով կամ տեղի, Ժամանակի անուններով և չափ ու քանակ, նպատակ ու պատճառ արտահայտող բառերով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 61. Արտագրեցե՛ք յեվ ընդգծեցե՛ք մակբայները:

1. Արդեն լերեկո յե. արևի հրավառ ճառագայթներն առատ սփռվել են լախորեն տարածված դաշտավայրի վրա: Հրեղեն դունդն արագ դեպի իր մուտքն է դիմում: Յերկնքի վրա աստ և անդ լերևում են ամպի շատ փոքրիկ կտորներ՝ վերջալուսի շողերով առատորեն վողողված ու կարմիր ներկված:

2. Հողմերն են վոստի մեր գլխին ճախրում, ծանր ճնշում են ուժեր դժնդակ.

վոստիների դեմ պայքար ենք մղում,
մեր դիմաց դեռ կա մի անհայտ վիճակ:
Սակայն, մենք խիզախ, բարձր կրոնենք
մեծ բանվոր դասի դրոշմ կարմիր,
դրոշմ կովի համայն մարդկության
վսեմ մի կյանքի և ազատության:

(Կարմիր Արև, «ՎԱՐՇԱՎՅԱՆ ՅԵՐԳ»)

2. Կ Ա Պ

§ 57. Գնացքը Յերևանից մեկնեց դեպի Թիֆլիս:—Վաղարշապատից մինչև Յերևան տասնութ վերստ է:—Բոլորը յեկան, բացի Աննիկից:—Առողջ լինելու համար պետք է պահել առողջապահական կանոնները:

Դեպի, մինչեւ, բացի, համար—անփոփոխ բառեր են և կոչվում են կապ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 62. Լրացրեք հետեւյալ նախադասութիւնները՝ փակագծերում դրած բառերը համապատասխան հոլով դնելով. որ՝ մենք այսօր մնացինք առանց... (հաց և ջուր)—մենք այսօր մնացինք առանց հացի և ջրի:

Մենք շատ ենք լսել... (Արամ) մասին:—Նա յեկավ աղբյուրից... (Ջուր տանել) համար:—Բոլորը կատարել են, բացի... (Արշակ, Մինաս, Վաչիկ):—Յես կանգնած եմ մի բարձր... (շենք) հանդեպ:—Ըստ այդ... (կարգադրութիւն), դու գլուղ պիտի մեկնես:—Սուրբիկը կովել ե... (Գրիգոր) հետ:—Նա նստեց... (աթոռ) վրա:—Յերեք անգամ... (գալ) հանդերձ, յես չկարողացա քեզ տեսնել:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 60. Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք անփոփոխ են, դրվում են գոյականից առաջ կամ հետո յեւ պիտի գոյականը իբրեւ լրացում կապում են բայի հետ: Գոյականից առաջ դրվող կապերը կոչվում են **ճախդիրներ**, իսկ գոյականից **հետո** դրվողները՝ **հետադիրներ**: Գոյականի այս կամ այն հոլով դրվելը կախում ունի նախդիր կամ հետադիր կապից:

§ 58. Մենք կանգնած ենք մի բարձր շենքի առաջ:—Գիրքն ընկել ե սեղանի տակ:—Կանգնեց քո դիմաց:—Նա փախավ քո դիմացով:—Գիրքը վերցրու սեղանի տակից:—Նա փախավ սեղանի տակով:—Յես աչնտեղ եյի կովի ժամանակ:

Առաջ, տակ, դիմաց, ժամանակ և այլն փոփոխվող բառերը (տեղի անուններ) կարող են գործ ածվել իբրեւ կապական բառեր, մի ուրիշ գոյականից հետո դրվելով:

§ 59. Մենք մնացինք առանց հացի և ջրի.—մենք անհաց և անջուր մնացինք:—Առանց վշտի—անվիշտ:—Առանց կամքի—անկամ—կամազուրկ:—Առանց սիրո—անսեր—սիրազուրկ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 63. Վերոհիշյալ ծեփով, ի՞նչպես կլինի՝ Առանց հանգստի... Առանց դադարի... Առանց աղմուկի... Առանց զարդարանքի... Առանց ուրախության...

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 64. Արեւ մտնելու ժամանակ—արեւմտոցին:—Լուսը բացվելու ժամանակ—լուսաբացին:—Հավի խոսելու ժամանակ... Կալսելու ժամանակ... Յերկիրը շարժվելու ժամանակ... Որը մթնելու ժամանակ... Նահանջելու ժամանակ... Գոմեշները կովելու ժամանակ... Հորթերը թողնելու ժամանակ... Այգին քաղելու ժամանակ... Այգին թաղելու ժամանակ... Ծառեր տնկելու ժամանակ... Գարունը մտնելու ժամանակ... Ամառը, աշունը, ձմեռը մտնելու ժամանակ...

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 65. Պատերազմից առաջ—նախապատերազմյան, հեղափոխութիւնից առաջ—մինչ-հեղափոխական, —ջրհեղեղից առաջ... մարդուց առաջ... պատերազմից հետո—հետ-պատերազմյան, —հեղափոխութիւնից հետո...

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 66. Ըստ այդ կարգադրության—այդ կարգադրության համաձայն:—Ըստ Լուսժողովոմատի կարգադրության... Ըստ Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի դեկրետի... Ըստ ԽՍՀՄ որենսդրության և ըստ Կենսագործկոմի դեկրետի...

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 67. Ց'տեսութիւն—մինչև տեսութիւն:—Ց'այսօր... Ց'նոր կարգադրութիւն... Ց'այժմ...

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 68. Նա գնաց մինչև հինգ կիլոմետր—հինգ կիլոմետրի չափ—շուրջ հինգ կիլոմետր:—Մինչև հինգ ուղբի... Մինչև յերեք ամիս... Մինչև մի ժամ... Մինչև տաս կիլոգրամ...

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 69. Վերլուծելով հետեւյալ բառերի կազմութիւնը, ցոյց տվեք նրանցում ընդ յեւ ըստ նախդիրները՝ իբրեւ ճառադրիչ մասեր:—Ընդհանուր=ընդհանուր:—Ընդարձակ...—ընդգրկել...—անընդհատ...—որստորե...—ընդհատակյա...—ընդծովյա...—մեջընդմեջ...

Է. Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

§ 60. Արշակն ու Սուրբիկը տուն գնացին:— Յես յեվ դու այնտեղ մնացինք:— Յես ե՛լ գնացի, դու ե՛լ գնացիր:— Թե՛ յես գնացի, թե՛ դու գնացիր:— Սուրբիկը յեկավ, բայց քեզ չտեսավ:— Յես գալիս եմ, իսկ դու գնում ես:— Մենք հավաքվեցինք, վոր միասին աշխատենք:— Մենք կառաջադիմենք, յեթե աշխատենք:

Ու, յեվ, եւ, թե, բայց, իսկ, վոր, յեթե բառերը շաղկապներ են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 61. Շաղկապ կոչվում են այն բառերը, վոր կապում են բառ բառի կամ նախադասութուն նախադասութան հետ. որ՝ Արշակն ու Սուրբիկը տուն գնացին նախադասութան մեջ Արշակն, Սուրբիկը բառերը կապված են իրար հետ ու շաղկապով: Յես գալիս եմ, իսկ դու գնում ես—այստեղ՝ յես գալիս եմ նախադասութունը դու գնում ես նախադասութան հետ կապված է իսկ շաղկապով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 70. Արտագրեցե՛ք յեվ ընդգծեցե՛ք շաղկապները:

Վարդան, տար իմ գիրքը, բայց չուշացնես, վորովհետեւ ինքս ել դեռ չեմ կարդացել:— Յեթե գալիր, կստանալիր:— Նստենք ու խոսենք:— Թե դու և թե նա պետք է աշխատեք:— Գնանք, վոր բերենք:— Կամ դու պիտի գաս, կամ նա պիտի գա:— Ուշացար, ուստի և քեզ բաժին չհասավ:— Լավ չեմ զգում ինձ, սակայն պիտի աշխատեմ:— Արագ վազեցի, բայց և այնպես չհասա:— Կամաց գնացի, այնուամենայնիվ հասա:— Յերբ միասին ենք աշխատում, ավելի արդյունքի յենք հասնում:— Տուր այն գիրքը, վոր խնդրել եմ:— Կատարիր, ինչ-վոր քեզ ասել եմ:— Պատասխանատու կլինի նա, ով կխախտի կանոնադրությունը:— Գնա, ուր ուզում ես:— Յեկ, յերբ կամենաս:— Թեև հոգնած ելի, բայց և այնպես աշխատեցի:—

Նախ յեկանք, ապա գնացինք: Մասիսը կամ Արարատը մեզնից հեռու չի:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 71. Շաղկապներով կապված նախադասութունները փոխեցե՛ք ցույց տված ձևով (առանց շաղկապների) ու գրի՛ տո՛ւք:

1. Գնա՛ տուն, վոր դատդ պատրաստես. — գնա՛ տուն՝ դատդ պատրաստելու:

Յեկ՛ մեր տուն, վոր գիրքդ ստանաս.....

Կու՛ժն աղբյուրը տարավ, վոր ջուր բերի.....

2. Յես դասի չեկա՞ր վորովհետեւ հիվանդ ելի — յես դասի չեկա՞ր հիվանդ լինելու պատճառով. կամ՝ հիվանդ լինելով, յես դասի չեկա՞ր:

Դու հանցավոր ես, վորովհետեւ այդ բանն արել ես....

Սառուցը հալվեց, վորովհետեւ յեղանակը տաքացավ....

3. Մենք վեր կացանք, յերբ լույսը բացվում էր — լուսաբացին մենք վեր կացանք. կամ՝ լույսը բացվելիս, մենք վեր կացանք:

Յես վախենում ելի, յերբ ամպը գոռում էր....

Դու յեկար, յերբ արևը մտնում էր....

Մենք վեր թռանք, յերբ հրացանը տրաքեց....

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 72. Ինքներդ հորինեցե՛ք հետեւյալ ձևով կապակցութուններ յեվ փոխեցե՛ք առանց շաղկապի (ցույց տված ձևով). —

4. Այն մարդը, վոր ուրիշի աշխատանքով է ապրում, նա շահագործող է — ուրիշի աշխատանքով ապրող մարդը շահագործող է:

5. Յեկավ այն աշակերտը, վոր գնացել էր գլուղ — գլուղ գնացող աշակերտը յեկավ:

6. Ով գիրք չունի, նա չի կարող այդ պատրաստել — գիրք չունեցողն այդ պատրաստել չի կարող:

7. Ով չի աշխատում, նրա տունը կքանդվի — չաշխատողի տունը կքանդվի:

8. Ինչ վոր քամին բերում է՝ քամին ել կտանի — քամու բերածը քամին կտանի:

Ը Ա Յ Ն Ա Ր Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

§ 61. Ե՛հ, Գրիգոր, բավական եւ—Պա՛ պա՛ պա՛, մեծ-մեծ մի խոսիր:—Վա՛յ, մի՞թե կարելի չեր այդ անել:—Ամեն ինչ կորավ, ափսո՛ս:—Յես ի՛նչ գիտեմ, տո՛, թի՛ն վորտեղ եւ—Դե՛հ, բավական ե, գնանք:—Հապա՛, վեր կե-նանք:—Դե՛, գործի կաշէնք:—Զը՛նգ զը՛նգ, հնչեց զանգը:

Ե՛հ, պա՛ պա՛ պա՛, ափսո՛ս, տո՛, դե՛հ, դե՛, հապա՛, զը՛նգ բառերը ձայնարկութիւններ են:

ՎՈՐՈՇՈՒՄ 62. Ձայնարկութիւն կոչւում են այն բառերը, վորոնք մի ձայնով կամ բացականչութիւնով ցույց են տալիս խոսողի զգացմունքը կամ կամքը կամ վորոնք նմանաձայնութիւն են արտահայտում:

ԿԱՆՈՆ 32 ա) Ձայնարկութիւնների վրա դրվում է յերկար կամ բացազանչական նշան (ˉ), կամ շեշտ (˘):

բ) Ձայնարկութիւնները նախադասութիւն միուս բա-ռերից բաժանվում են ստորակետով, յեթե նախադասութիւն սկիզբը կամ վերջն են ընկնում յեվ ստորակետերով (սկզբ-բից յեվ վերջից), յեթե նախադասութիւն մեջն են ընկնում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 73. արտագրեցե՛ք յեվ ձայնարկու-թիւնների տակն ընդգծեցեք.

Լեիկն ու Աշխենը դասամիջոցին կոռպերատիվ ելին խաղում:

— Ե՛հ, Լեիկ, մի կիլո մեղր տուր:

— Ե՛, Աշխեն, փող ունի՞ս վոր:

— Տո՛, բա չունի՛մ:

— Պա՛, պա՛, պա՛, պա՛, ի՛նչ մեղր ե, հա՛. լազա՛թ:

— Վա՛յ, ափսո՛ս, ծոր տվեց գետին: Քշա՛, անտեր հավ,

բո՛ ուտելու բանը չի:

Զը՛նգ ճը՛նգ ճը՛նգ...—խփեց ժամի տասը:

Զը՛նգ զը՛նգ զը՛նգ...—խփեց դպրոցի զանգը:

— Դե՛ բավական ե, Լեիկ,—ասաց Աշխենը,—գնանք դասի, հետո կոռպերատիվը կշարունակենք:

— Ուռա՛, կեցցե՛ մեր կոռպերատիվը,—բացականչեց Լեիկը՝ Աշխենի հետ գետի դասարան վաղ տալով:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0926334

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ.

11
24192